БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 18 ЧЕТВЕРГ № 220 (8066).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

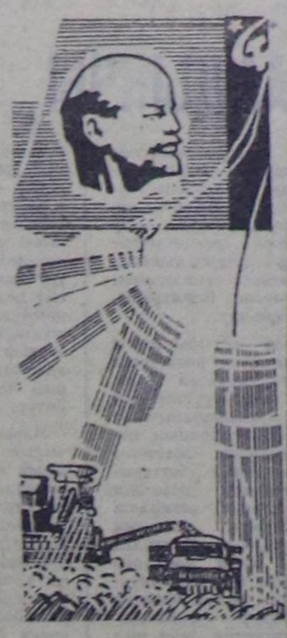

Бөгүн «ШЫН» солуннуң

«АЖААП АЛЫЫШҚЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ»

деп ШИЛЧИИР ТУГУН Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң мурнакчы комбайнери Арагачы Мөнгеевич БИЧЕКЕЙГЕ тывыскан. Ол ажаап алыышкынның эгезинден бээр 550 гектар черниң тараазын дорт кестирип ажааган болгаш бо хүннерде хүн нормазын ажыр күүседирин үргүлчүлеп турар.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНДА АВТОТРАНСПОРТЧУЛАР ОРТУЗУНДА ЧАРЫШ

Тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге автомобиль бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар талазы-биле чолаачыларның, септекчилерниң болгаш автотранспорттуң өске-даа ажылдакчыларының чогаадыкчы идепкейин көдүрер дээш, социалистиг чарышты улам кадбартыр дугайында доктаалды республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлелдиң президиумуу хүлээп алган. Ону ёзугаар:

1969 чылдың дүжүдүнүң тараазын болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнүң үезинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тургузар. Ону чаалап алган коллективке 1000 рубльдиң акша шаңналын база тыпсыр.

Кызыл тукту болгаш акша шаңналын автоколонналарга болгаш автотранспорттуң өске-даа кезектерниге он хонуктан, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа чүүктерин сөөртүрүнге бедик коргузүглерлиг болганы дээш тыпсыр.

Шилчиир Кызыл тукту, акша шаңналын бодунуң составында 50-ден эвээш эвес автомобильдиг, республиканың бир районунга, азы бир ажыл-агыйынга сентябрь 10-дан эгелээш, октябрь 10-га чедир ажылдаан автоколоннага (автоажыл-агыйга) тыпсыр.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

АВТОАЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ БОЛГАШ АВТОКОЛОННАНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ

Тараа болгаш өске-даа продуктуларның сөөртүлгезинде ажылдап турар бүгү автоажыл-агыйларның, автоколонналарның коллективтери социалистиг чарыштың киржикчизи болуп болур.

Чарыштың типлекчизин тодарадырда дараазында чүүлдерни кичээнгейге алыр. Он хонук иштинде дүжүт сөөртүрүнүң планын ажыр күүседирип хандырар. Республиканың кайы-бир районунга бот-тускайлаң ажылдап турган бот-орулга-чарылгалыг автоажыл-агыйның, колоннаның коллективин тараану-даа, өске-даа чүүктерни чидириг чок, сөөртүр, озалаңдакка таварышпас болгаш күш-ажылдың саглыга-чурумун бедик деңнелге тургузар ужурлуг.

Социалистиг чарыштың түңнелин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң бадылааны республика комиссиязы он хонуктан үндүрер.

ЧОЛААЧЫЛАРГА

Он хонук дургузунда тарааны чидириг чок сөөртүп, орук чурумун, күш-ажылдың саглыга-чурумун шын сагып, даалгазын ажыр күүседип келген чолаачыны бо чылдың дүжүдүнүң тараазын, силос массазын болгаш өске-даа чүүктерин сөөртүрүнүң талазы-биле социалистиг чарыштың типлекчизиниге санаар.

Социалистиг чарышка эң дээре түңнелдерни чедип алган чолаачыларга «1969 чылдың көдээ ажыл-агый продуктуларының дүжүдүн автомобильдиг сөөртүрүнүң тергиини» деп хүндүлүг атты тыпсыр. Типлекчини Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бижик-биле база шаңнаар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Күскү чер аңдарылгазын дүргедедир!

Ам республиканың хову шөлдеринде күскү дүжүт ажаап алыышкыны орту кире берген. Тараазын ажаап алза чогуур бүгү тарылга шөлүнүң барык чартын хиревиниң тараазы ажаап алдынган, оон иштинде 100 мун гектарның тараазы бастыртынган. Дүжүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүнүң дугайын база үтүп болбас. Тараазын кезип алкан шөлдерини саваңын болериниче техниканы болгаш кижилерни хүн сонгаарлатпайн киирер ёй келген. Ол бүгү-биле катай күскү чер аңдарылгазын дүрген чорудары тугула. Күскү чер арте аңдартыңган тудум-на аңаа ол-шык, үнүшке ажыктыг бүдүмелдер хөй чыглыр, а ол дээрге келир чылдың дүжүдүнге эки салдарлыг түүлдер болур.

Сөөлгү медээлер ёзугаар алырга, республикада күскү чер аңдарылгазы эрткен чылдыңнан дора чоруп турар, ол ажылче амдыгаа чедир кырбаан ажыл-агыйлар безин бар. Сентябрь 15-ке чедир республикада ниитизи-биле 24 мун 670 гектар аңгыс андартынган, ол планның түгле 16,7 хуузу-дур.

Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинге деңнээргe 20695 гектар эвээш боон турар. Энир чылга деңнээрге Таңды районда 8100, Улуг-Хемде — 6273, Каа-Хемде — 4838 гектар эвээш чер андартынган. Бо чугула ажылче Өвүр районуң чамдык ажыл-агыйлары, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтары ам-да кирбээн.

Хожудаашкыңының кол чылдагааны — тракторларны чавыс бүдүрүкчүлүг ажыглап, халас туруушкуннарны болдуруп турарында, күш-ажылды сула организастап, агрегаттарның техниктиг хандырылгазын четпес тургускаңында. 1216 тракторнуң бо хүннерде чартык кезии аңгыс аңдырылгазында ажыглаттынып турар. Ажылдың хүнде бүдүрүкчүлүү ниитизи-биле 2800 гектардан ашпайн, чаңгыс тракторга онаалтыр хүнде ажылдап кылыышкын 4,5 гектардан өрүлевейн келген. Чижээлээрге, сентябрь 15-тен 16-га чедир «Шекпээр» совхозка чугле 20, «Сали» совхозка 10, а Чаан-Хемчиктиң «Искра» колхозунга 7 гектар аңгыс андартынганының чүүнүнде тайылбырлаарыл? Ол хүннерде ол-ла районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга, «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга тракторлар аңаа тура хүнзээн.

Бо чугула ажылды моон сонгаарлаар болбас. Колхоз, совхоз бүрүзүнге трактор-хову бригадаларынга келир чылдың дүжүдүнге чер белеткээр түскай звеноларны база тракторлар отрядтарын организастаар керек. Ол отрядтар доктаамал ажылдаан турарын чедип алырда тракторларга кывар-назар үүлдү шөлге барын чедирип бээрин боттандырары, механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула.

Социалистиг чарыштың лауреаттыг кылдыр организастаарынга партия, профсоюзтар, комсомол организациязы база көдээ Советтер ол рольду ойнаар ужурлуг. Келир чылдың дүжүдүнге чер белеткелин дүжүт ажаап алыышкыны ышкаш ужур-дүзүлүг кылдыр көөр керек. «Шөлдерни тараадан дүрген хостаар, аңдарылгаже аңдазынны киирер!» Мындыг кыйгырыг-биле бо хүннерде тывадың тараажылары ажылдаар ужурлуг.

Хүннүң фотоинформациязы

„ОРБИТА“ ТУДУУ ДООСТУР ЧЫГААН

Бо хүнерде Кызылдың телевидениэ студиязының дамчыдылга радиозунда хаара туттунган чүрттаачылыг черлерниң чону космоста «Молния-1» деп харылзаа спутнигин дамчыштыр Москваның төп телевидениезиниң программазын көөр аргаңы бээр «Орбита» станциязың тудуунуң кайчаар чоруп турарын сонуургап турар.

— Москва дамчыдылгазын кайы уеден эгелеп көрө бээр бис, ынчаш?

Маңаа шүүт дорт харыы бээри арай-ла берге. Ам уеде станцияның кол тудуу барык-ла доозулган. Ынчалза-даа чамдык шеверзел ажылдары уламчылап турар.

«Сибирь электромонтаж» трезвиниң Кызылда участогунуң Аркадий Устюгова удуртқан бригадазының кежигүннери шалыкшы ажылдаап, станцияның электри чырыткыларын, электрилиг одалгазын, алоктри дериглеэин болгаш вентиляциязын эптээрни сентябрь 16-да бүрүн доозаап, ону чагыкчыга дужаагаан.

Тудуткулар саны чоорту эвээжеп турар болганда, ам ында инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны улам көвүдеп турары илдең-дир. Чүге дизе, «Орбита» спутниктиг дамчыштыр Москваның төп телевидениезиниң программазын, чижээ, Красноярскиниң «Орбитазындан» келген аппаратураларны эптеп алгаш, шенээрге чартык хүн ажылдаап-да үрелип калган. Оларны база сөлуур, аңаа уе-шак чарыгдазы негеттинерлер.

— Канаанал че, Москва дамчыдылгазын кажан чоруп эгелээр бис деп, айтырыгга ам-на харылаптаал. Бир эвес ам келбээн аппаратуралар чоокку хүннерде чедип келир болза-күзелиг хаар: «Молния-1» спутникти дамчыштыр Москваның программазын Совет Тываның 25 чыл ооюун байырлалында көрө бээр бис.

А. АПР.

ЧУРУКТАРДА: инженерлер Е. Никитин болгаш М. Сазанакова олар аппаратураны таарыштырып тур (үстүнде). «Сибирь электромонтаж» участогунуң ажылдакчылары В. Акимов (солагай талада) болгаш А. Сидоров сөөлгү эптээшкинин кылып турлар.

Автордуң фотолары.

50 тоннаны немей

В. И. Ленинниң торүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр, беш чыл планының дөртку чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, дүжүт ажаап алыышкынын шынарлыг чорудары, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери база күрүнеге садарын ажыр күүседири, ниитиниң малын четчир хемчээлдиг чем-суур-биле хандырары дээш республикада калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи Чаан-Хемчик районнуң «Искра» колхозта мал чемниң белеткели күженишкинниг үргүлчүлевишаан. Колхозтуң Кара-Талда Ондар Кошкар-оолга удурткан сигенчилер бригадазы 300 тонна сигенни белеткээр тургаш, херек кырында 310 тоннаны белеткээн.

Бригаданың кежигүннери пландан дашкаар 50 тонна мал чемни белеткээрни хүлээнген. Тракторист Ооржак Үгүй-оол хүнде 12 га черниң сигенни кестирер тургаш, чамдыкта 20 га чедир кестирни турар. Ол ышкаш кескен сигенни болуп, сараатталарынга Х. Кызыл-оол, Х. Кара-оол, Б. Монгуш болгаш бригадир О. Кошкар-оол олар тергиинээр.

ЧУРУКТА: Ондар Кошкар-оолдуң бригадазы сиген сараатталаашкынында.

Созу болгаш фотозу С. СЕНДАЖЫНЫҢ.

Хүлээлге күүсеттинген

Бии-Хем районнуң «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң Суглуг-Хемде хойжу бригадазының малчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооюнга база Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Кадарчылар сөглээн сөзүнге эң болур дээш чыл эгезинден бээр күженишкинниг ажылдаан. Кызымак иштиң түңнели халас барбаан, төрүүр чүс баш хойга онаалтыр хураган өстүрери, дүк кыргыш алырының хүлээлгелери ажыр күүседтинген. Бир баш хойга онаалтыр дүк кыргыш алырын 700 грамм ажыр боттандырган.

Хойжуларның арасында Сонам Серен, Түлүш Матый-оол, Оюн Бичe-оол ышкаш мурнакчылар хой. Бо малчыннар чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 90—99 чедир хураганны өстүрүп, хой бүрүзүнден 3—4 килограмм дүктү кыргыш алгаш, бригадага чарыштың мурнакчылары болганнар.

Бригаданың малчыннары чайгы хой семиртилгезинче кол кичээнгейни салып, Суглуг-Хемниң серинь, оттуг тайгаларынга чайлаан. Семиртилге организастыг чоруттунган. Кыштаглаашкынга белеткелди частан эгелээш чорудуп келген бис. Кыштагларның кажаларының көрженин хоорган, септелгезин чорудуп турар. 40 тонна одекти болуп алган.

Мал чемни белеткээри хойжу бүрүзүнүң хүлээлгези. Бригада ниитизи-биле 120 тонна сигенни белеткээр тургаш, 132 тонна сигенни белеткеп, бердинген онаалгазын ажыр боттандырган. Мал чемниң белеткелинге Күржүлей Анай-оол, Степан Эренчин, Михаил Сарыг-оол, Сергей Дангаа болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеп.

Бригада ийи мун баш хойну тарып боозадыр планын күүсеткеп. Оон-биле чергелештир хойнуң күскү чүүлдезин чорудуп эгелээн.

Суглуг-Хемниң малчыннары кышка белеткелди бо хүннерде улам шудургу чорудуп турар.

С. ДАЙГАА,
бригадир.

СЭТА-ның интервьюзу

ГДР-ниң культура байырлалы

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНГА Герман Демократтыг Республиканың культура хүннери сентябрь 18-те Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга ажыттынган. Ажылчын, тараачынарның эң баштайгы немец күрүнелиниң 20 чыл ооюнга тураскаатқан ол байырлал Москвага, Ленинградка, Смоленск, Новосибирск болгаш Иркутск областтарга эртер.

СЭТА-ның корреспондентизи ол хүннерниң программазын болгаш киржикчилерин чугаалап бээрин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **В. И. Кочемасовтан** дилээн.

— ГДР-ниң культура байырлалынга совет киржилер сонуургапчыг хөй-хөй ужуражыышкынарны кылыр. Берлинниң, Лейпцигтиң, Дрезденниң болгаш республиканың өскедаа хоорайларының чогаадыкчы коллективтери, күүседкилери боттарының социалистиг төрөөн чуртунуң чедиишкиннерин биче көргүзүп келир. Олар-биле кады күрүнениң немец операзы, Лейпцигтиң Гевандхауз деп симфония оркестри, Лейпциг радиозунуң үрер хөгжүм оркестри, ГДР күрүнениң улусчу «Дорфзансамль» танцы ансамбли, Росток университединиң ыраажылары база келир.

Сураглаган эстрада коллективтери — «Шварц-Вайсс» болгаш «Висмут» оркестрлер, Ханс Итель удуртқан эстрада ансамбли, концерттерге база сөлуп көргүзүглер кылыр.

Герман Демократтыг Республикадан келген залчылар эң эки театр болгаш концерт залдарынга, культура орулгаларынга болгаш клубтарга көргүзүглер кылыр. ГДР-ниң культура төлээлекчилери алыпчы чоннар-биле заводтарга, фабрикаларга, колхозтарга болгаш тудугларга ужуражыр.

ГДР-ниң культура хүннери кино улам чүүлүл калбаа-биле көргүзер программалыг. Россия Федерациязының Москва болгаш өске-даа хөй-хөй хоорайларынга «Дефа» киностудиязының чогаатқан кинолариның фестивалы эртер — деп, В. И. Кочемасов чугаалаан.

Культура хүннеринде аажок сонуургапчыг делегелгелер организастатынар. Москвага «ГДР-ниң тудуг тургузуушкуну болгаш анаак салгакчылары», «Хевир, шынар» делегелгелер, «ГДР-ниң конституциязы» фотоделегелге ажыттынар. Ленинградка ГДР-ниң ус-тывың ажылының, театр сценаларын каастаарының аргазының делегелгезин чонга көргүзер. Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралын көргүзериниге «Найырал» делегелгезин бараалгадыр. Делегелге Смоленскиге ажыттынар. «ГДР-ниң ном уран чүүлү» болгаш «ГДР-ниң анаактары» делегелелерниң көрүкчүлер база аңаа танышар. Социалистиг Германиянның үлүзүнүң амыдыралын болгаш ажыл-ижин Новосибирскиге, Иркутскиге болур делегелгелер көргүзер.

Культура хүннеринге киржир дээш ГДР-ниң культура ажылдакчыларының төлээлери Москвага келген. Оларны ГДР-ниң культура министри Кэзус Тизи удуртуп чоруп турар.

Культура хүннери сентябрь 29-та Кремльниң Хүрээлер ордузунга улуг концерт-биле доозтур.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары ГДР-ден келген залчыларны чүректиң ханызындан өөрүп үзүүр. «Аалчыларга хүндүткелиг Совет Россиязы моорагнар!» деп, залчыларны олар чалап турар деп, В. И. Кочемасов демдеглээн.

Украин литератураның үндезилекчизи

И. П. КОТЛЯРЕВСКИЙНИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНҮҢ 200 ЧЫЛ ООЮНГА ТУРАСКААТКАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Бодувуң чогаалдарынга национал мөзүг-чаңчылды көргүскен чүрүкчү өлүм чок чогаалчы болур. Төрөөн украин черниң ылыг ыраажызы шылгарангай шүлүкчү болган драматург Иван Петрович Котляревский болган. Оон төрүттүнген хүнүнүң 200 чыл ооюн хөй-хөй чурттар Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының культурачырыдымышкын айтырыгларының кылдызының шиитпирин ёзугаар демдеглеп турар.

Сентябрь 16-да ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг хурал болган. Хуралдың украин улустуң улуг оглуунга тураскаатқан.

Президиумда — Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүннери, сураглыг орус чогаалчылар. Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Т. Тронькога баштаткан, ук республиканың төлээлери, акылдыма республикалардан келген литераторлар, пайысыллалың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, даштыкы чурттардан келген залчылар.

Залга эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев олар турган.

Кежээни Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң секретары В. М. Кожевников ажыткан.

Иван Петровичиниң дугайында Украинаның чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң даргазы, Ленинчи шаңнадың лауреады Олесь Гончар сөс чугаалаан. Чаа украин литератураның эгелекчизиниң төрүттүнген хүнүнүң 200 чыл ооюн чүрттүң калбаа-биле демдеглеп турары өөрүнчүг-дүр. Котляревскийни оон салгакчылары чогум чүге сонуурган турарыл? Бис ону бодуңуң чолубиле, оон чогаадылгазының чечектелип үнген ораны болган хөрүүн-биле тудуш холбаалыг деп билип турар бис. Котляревскийни улусчу мөзүлүг чораан деп билип турар бис. Акы-дунма культураларның найыралын бодарадырының үндезинии ол салган, ол биске ынчангаш эргим үнелиг чогаалчы болган деп, оратор чугаалаан.

ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң секретары В. Закруткиннин, Белоруссианың чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң бирги секретары М. Танктың, ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Степановичиниң, Молдавиязның чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң даргазы П. Боцунуң, Үзбекистанның төлээлекчизи, дыл эртемнериниң доктору Х. Абдусаматовтуң, Пелгавашың механика заводунуң ажылчыны Н. Тырманның, шүлүкчү болган драматург А. Софроновтуң чугаалары чүректиң ханызындан өөрүшкүлүг дыңналган.

Чогаалчы Иван Котляревскийни чоннуң хүндүлеп турарынга, аңаа оон ыяанга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. И. Тронько украин улустуң ем-нээзинден чугаалаан.

(СЭТА-ның корр).

(«Правданың» мурнуку чүүлү)

РЕВОЛЮСЧУ ТЕОРИЯНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ КҮЖҮ

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуүн эрге-ажыктары, СЭКП-виң XXIII съездизиниң шиитпирлерии чеднишкиниг күүседир дээш демисел, социализмниң бүгү делегей системазыныц болган делегейниц коммунистиг шимчэшкининиц амыдыралчы эрге-ажыктары маркеиечиленичи бодалды чогаадыкчы ёзубиле улам ыцай хогжүдерии иегеп турар.

Революстуг чорудулганыц хогжудеанинге теориянын шиитпирлиг ролюн илереткиишаан, В. И. Ленин теоретиктиг ажыл чокта идейлиг удуртукчу туруп шыдавас деп дездегленл чораан. Демиселдиц практикадан торүттүнген чаа хевирлерии теория талазы-биле үнелеп коорүнүц эргежок чугулазын Ленин каш удаз айтып, бир эвес амыдыралдан хожудан каарын күзевестер болза, революсчу эртемни үргүлчү буруигаарладырынче коммунистерии кыйгырып чораан. Амгы тоогүлүг үечадада коммунистерииц теоретиктиг ажыл-чорудулгазыныц улам озүп орар үжүр-дузазын коммуннетиг болгаи ажылчын партияларныц Москвага болган делегей Човүзел хуралы бүгү күш-биле онзалап демдеглээн.

Теоретиктиг ажыл-чорудулганы күштедлирерии биетиц партиявые коммунистериниц бүгү делегей шуулганыныц идеяларын боттандырар дээш демиселдиц кол угланышкынарыныц бирээзи кылдыр санаи турар. Амгы үениц айтырыгларын, делегейниц революстуг шимчэшкининиц иити дүрүм ёзугаар болгаи онзагай чүүлдерии теория талазы-биле хандыр түнээр, социализм болгаи коммунизм тургузуушкунувуц, империализмге удур делегейниц коммунистиг болгаи ажылчын шимчэшкининиц демисеэлиниц эң чугула теоретиктиг айтырыгларын ажылдап кылырыныц талазы-биле эртем ажылын бүгү хемчег-биле хогжүдериниц чугулазын СЭКП ТК-ныц июнь Пленумунуц докгаалында айтып турар.

Човүзел хуралдыц бодунуц докуметтилери революсчу теорияныц эртинезиниге улуг салымчыны болуп турар. Коммунистиг шимчэшкининиц чаа дуржулгазын ол докумевтилерде түүиеп, делегей байдалын болгаш эрткен чылдар дургузуунда болгулаан социал-политиктиг оскердиишкиннерге ханы тодарадылганы кылган. Дайынчы чугула үүлүдербиле маркеиечи-ленинчи эртем ёзуиун дүүштүрген ол документилерде теория биле революсчу практика бот-бодун байытпышаан, алызындан чарылбас үүлдер кылдыр тутчу берген.

Човүзел хуралдыц кодүрүн үидүргени кол түүиелдерии болгаш байдалдарны улам ыцай хогжүдери — коммунистиг болгаи ажылчын партияларныц иити интернационалчы сорулгазы. Ол соруллганы чеднишкиниг күүседири маркеиечи-ленинчи теоретиктиг кадрларныц идепкейлиг чоруундан, оларныц дем каткан күжениишкиннериидеи, дуржулгаиы, сапал-оналдарны, эртем информациязын үргүлчү солчуп турарындан аажок улуг чергелиг хамаараижыр. «Тайбыцныц болгаи социализмниц айтырыглары» журиалдыц августгы номериие парлаттынган үүлүүиее эш Л. И. Брежиев акы-дуцма партияларныц теоретиктиг ажылын эң-не долу түүпеп коорү дээш туржуп турар бие деп онзалап демдеглээн. Теоретиктиг конференцияларныц, чогаадыкчы чугаалажылгаларныц ужур-дузазын мацаа үнелеп чедери берге, бир эвес оларны шын организастаар болза, олар маркеиечи теоретиктиг бодалды бурунгаарладыры чигзинниг чок.

Иитилел эртемериниц айтырыгларыныц талазы-биле эртем сессиялары, теоретиктиг конференциялары болгаи чыштарны даштыкы эртемденнериниц, коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчэшкининиц коскү ажылдакчыларыныц киржилгези-биле соолгу чылдарда бистиц чуртувуска эвээш эвести эрттирген. Чижээлээрге, Карл Маркстыц төрүттүнген хүнүиден бээр 150 чыл болганынга болгаш Коминтерниц 50 чыл болганынга холбаштыр болгулаан эртем сессиялары идейлиг амыдыралга дыка улуг болуушкуннар болган. Эртемденнериниц интернационалчы ужуражыышкыннары — маркеиечиленичи теориянын чогаадыкчы ёзубиле түүиээриниц, практиктиг соруллганы шиитпирлээрде ону шын ажыглаарыныц эрге-ажыктарынга таарыштыр эртемденнериниц теоретиктиг ажылын түүиээриниц болгаш аайлаштырып башкарарыныц дээштиг хевири-дир.

Теоретиктиг чаа айтырыгларны ажылдан кылырынга улуг роль совет эртем кадрларынга онаажып турар. Коммунистиг тургузуушкунуиуц хемчээдериниц калбарганы-биле холбаштыр олар философияныц, политиктиг экономияныц, эртемниг коммунизмниц талазынга боттарыныц шинчилелдериниц деңнелин болгаш дээштиг чоруун оскерлиш чок бедидер ужурлуг. Оларныц ажылыныц программазы «Иитилел эртемнерии улам ыцай хогжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга ол эртемнериц ролюн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Топ Комитединиц ийи чыл мурнунда хүлээп алган доктаалында тодаргай болгаш билдингир айыттынган. Бистиц иитилел шинчилээр эртемденнеривие делегейниц революстуг шимчэшкининиц теоретиктиг айтырыгларын шиитпирлээрииге идепкейлиг киржир, коммунизмниц материал-техниктиг баазазын тургузарда, иитилел харылзааларын сайырацгайыдарда, Совет күрүнениц күч-шыдалын быжыглаарда партияга болгаи чонга үретүүнелдиг дузалаар хүлээлгелиг. Эртем-техниктиг революциянын болгаи экономиктиг реформаныц, чаа беш чылдыц перспективаларыныц, бистиц иитилелившиниц социал амыдыралында болуп турар хаиы чорудулгаларыиц кодүрүп турар айтырыглары аажок улуг кичээнгейни негеп турар. Эртемденнериниц күш-ажылынын ажыктыг чоруун бедидер дугайында, коммунизм дээш демиселдиц практиказы-биле оларныц шинчилелдериниц харылзалларын быжыглаар дугайында эртем институттарыныц партия организациялары сагыш салза чогуур.

Иитилел шинчээчилериниц бүгү-ле эртем ажыладарынга кол чүве чүл дээрге революсчу теорияныц дириг чогаадыкчы күжүн оларныц илереткеи турары болур. Ленининц состери-биле чугаалаарга, теория болза ап чорудар хемчеглериц үидезилели болур ужурлуг. Теоретиктиг ажыл иитидел хогжүдезиниц ойү келген негелделерииге дүүшкеи, коммунистиг тургузуушкунуиуц дуржулгазын хаиы угаазылап корген болгаш бурунгаар угланган оруктү айыткан шак ыидыг байдалда харын чедиишкиниг болган туруп болур.

Марксиечи-ленинчи ооредигниц чырык херелин биетиц партиявые бедик тудуп, ону чайгылыш чок хогжүдерииге бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерии кылып турар. Партия болза теоретиктиг кадрларны Маркстыц, Энгельстиц, Ленинниц арттырып бергеи идейлиг байлакты камныг болгаш чогаадыкчы коорүнүц ёзузунга, бедик принципиалдыг болурунуц база теориияны барыын болгаш чоон оппортунистиг арга-биле хажыдар чоруктарны, догматизмниц болгаи ревизионизмниц кандыг-даа илерээшкиниерии эптеи чок коорүнүц ёзузунга кижизидип турар. Марксизм-ленинизмниц арыгелиг чоруу дээш демисел ооң күжүнүц, массаларныц ортузунга ооң организажчы болгаш мобилизажчы салдарынын улам ыцай озүлдезиниц чайлаш чок негелдези болур.

В. И. Ленининц төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынче уткуштур чорбушаан, совет улус биетиц бүгү амыдыралывыска, күш-ажылывыска болгаш демиселивиске революсчу идеяларыиц ол күчүлүг салдарын улам-на долу корүп турар. Биетиц теоретиктиг кадрларывыстыц харыысалгазы, иитилел эртемерии улам ыцай бүгү хемчег-биле дешшилгеиг болдурар дээш олариыц соруллгалары база ленинчи юбилейге белеткеидиц бо хүнериидеи улам озүп турар. Марксиечи-ленинчи теориянын чогаадыкчы хогжүдези биетиц чуртувуска коммунистиг теоретиктиг кадрларывыстыц харыысалгазы, иитилел эртемерии улам ыцай бүгү хемчег-биле дешшилгеиг болдурар дээш олариыц соруллгалары база ленинчи юбилейге белеткеидиц бо хүнериидеи улам озүп турар. Марксиечи-ленинчи теориянын чогаадыкчы хогжүдези биетиц чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуиуц болгаш бүгү делегейге революсчу шимчэшкининиц чаа-чаа тиилелгелериие идиг бээр.

ЛЕНИННИҢ ЧАГААЗЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ Казахстанныц киподокументалистери бир киноиу чогаадып тургускан. Эиу «Бир чагаанын изи-биле» деп адаан. «... Бүгү Поволжье биле Уралдыр Чамдыызы көстүп көрбээн ашка таварышкан — улуг халаи дугайында мезээни цыиаан-даа боор силер» — деп, Владимир Ильич чээрби чылда күзүи Арал балыкчыларынга чагаа бижээн. Баштыичы бергеге таварышкан кижилерге дуза чедиреринче, боттарыныц туткан балыктарыныц чамдыызын оларга бээрииче Арал далайиыц ажыл-ишчилерии кыйгырган.

Чагаа изи-биле

Ленининц чагаазыныц одугдарын диктор номчуп дыннадып турда, бистиц Төрээи чуртувустуц берге байдалын, Волгага болган ашты коргүскен ол үе кииога көстүр. Казах балыкчылар Ильичиниц сыйгырымын изиг күзелдии-биле деткиц харыылаап, брус закдуиималарынга дуза чедирген.

Экранга көргүзер кылдыр хүлээп алдынган ол кино—Казах ССР-иц улустуц артизи, режиссёр Ораз Абишевтиц үжен алдыгы ажылы. Ол кино Совет арге-чагырганыц баштагы чилдарында балыкчылыгныц сорук кириишкиниц бүзүредиг коргүскен. Көрүкчүлер балыкчыларныц биезии амыдыралынга домейлешпес амгы амыдыралы-биле танышкар. Ленининц кыйгырыглыг чагаа бижээн кижилерии, оларныц оолдар, кыстарын—амгы балыкчыларны, тускай эртемниглерии, партия ажылдакчыларын ол кииода көргүскен.

(СЭТА-ныц корр).

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Мактадыг

Совет садыгныц культуразы, ооң чон мурнунга бараан болуушкуну дээш демиселчи Сат Чокпак-оол биле Галя Оюн оларны Чөөн-Хемчик районда Баян-Тала суурнуң чурттакчылары, «Октябрь 30 чылы» колхозтуц малчыннары мактап турар. Оларныц садыглап турар магазинии бараан-биле үргүлчү байлак, ажылдаар шагы чонга таарымчалыг, ооң иити база девискээри шевергии.

Магазинге югуур шагында доктаамал ажылдаарындан, чонга эвилең болурундан аигыда, олар фермаларда, бригаларда, малчыннар эргии садыгдаар үиүшкүиниерии база оргайизастап турар.

О. САҢЫП.

Байырлалга уткуштур

«Кок-Тей» совхозтуц ажыл-ишчилери юбилейжи чылга уткуштур бедик кодүрлүүшкунуг ажылдааныи чамдык түнелдер көргүзүп турар. Мал ажылыныц продукциязын эрткен чыл-биле деңнээре хойиу будүрен. Куш ажаакчылары, саанчылар, кадарчылар бо чылдыц эрткен айларында плаидан ажыр 1200 муң чуурганы, 100 тонна сүттү, 10 тонна эътти будүрген. Күрүнеге плаидан ажыр 800 тонна тараиы дужаагаи.

Будүрүлгенең харыысалгалыг адырларынга коммунистер ажылдап, боттарыныц үлегер-чижээн оскелерге көргүзүп турар. Ажаан алышкынга коммунистер Н. Василченко, И. Штейиберг, Н. Бабкин олар ийи сезоннуц пормазын күүседкеи. Коммунист Х. Жарковтуц удурткан звеиозу 2500 тонна силосту салган.

Совет Тываныц 25 чылынга чедир күрүнеге тараа, чуурга, сүт болгаш куш эъди будүрерии ковүдедип, ол байырлалга бедик көргүзүглериг ужуражыр дээш совхозтуц ажылышчилери бо хүииерде шудургу ажылдап турар.

В. СМЫШЛЯЕВ,
совхозта парторганизациязыныц секретары.

Бир пунктуда

«Улуг-Хая» совхозтуц мал ажылыныц түскай эртемниглери малдыц күскү тарын боозадылгазынга баш удурыяк белеткеиип, ол чугула кампаилииы организастыг эгелээи. Совхозка бо чылын 6000 баш хойиу тарып боозадыры планнаттынган.

Бо ажыл совхозка августуц бирги чартынында эгелээи. Хойиуц тарып боозадылгазын чорудар дөрт пунктуларыиы тургускан. Пункт бүрүзүидө четчир санныг будүрүкчүлер бар болгаш оларныц күш-деңгели эки. Сентябрьныц бирги чартынына чедир совхозка иитизи-биле 3900 баш хойиу тарып боозаткан. Эжимде тарын боозадылга пунктузунда техник Дугар-оол Шилиимаа 1300 хойиу тарып боозаткаш, мурнакчы болуп турар. Барыкта тарын боозадылга пунктузунда техник А. Сайзай-оол 900 хойиу, Демир-Сугда техник Г. Шаңгыш-оол 750 хойиу тарып боозаткан.

Тарып боозадылга үргүлчүлеп турар.

О. ТАВЛА.

—⊙—

Ажылы экижээн

Чөөн-Хемчик районнуц «Октябрь 30 чылы» колхозта хереэжеинер човүзелги организас-массалыг ажылын сайзырангайжыдып турар. Колхозтуц хереэжеи ажыл-ишчилерии будүрүлгеге болгаш хойшиити ажылдарынга мобилизастаар херекке чамдык ажылдарыиы кылган. Ам колхозта күш-ажыл кылып шыдаар хереэжеинер будүрүлгеде бүрүиү-биле хаара туттунган.

Дыка хой хереэжеи ишчилер онаашкан ажылынга харыысалгазын бедидип, эки көргүзүглерии чедип ап турардар. Хойжулар К. Доок, М. Дакаа, М. Кара-Бызаа, яп-зы-бүрү ажылдарда К. Мандыкай, О. Быдыраа, С. Дарый, О. Очат, К. Омчулбаа, К. Мацзат болгаш оскелер-даа мурнакчыларыиң одуруунда сангдып турардар.

Культура-массалыг ажылдарны хереэжеинер човүзелги база эки чорудуп турар.

С. ООРЖАК.

Тыванын парторганизацияларында

● АЖААЛДАНЫ УДАВАС ДООЗАР

Кызыл хоорүүсюмнүү «Сукпак» совхозтуц ажылчыннары беш чыл планныц дөртку чылында багай эвес дүжүттү өстүрген. Күрүнеге плаидан ажыр 544 тонна эки шынарлыг тараиы саткан. Боттарынга хереглээри-биле 1300 тонна хире үрезиини уруп алган.

Тараа ажаалдазын кыска хуусаада чидириг чокка чорудар талазы-биле боттуг хемчеглерии совхозтуц партия комитеди (секретары эш Н. Лобачев) ап келген. Ынчангаш тараа ажаалдазы шалыпкын чоруп турар. Чоокта чаа ажыл-агыйның коммунистериниң хуралы болуп эрткен. Орта дүжүт ажаал алышкынынын байдалын чугаалашкаш, ооң темпизин улам дургедедип, бар хемчеглерии ап турган, тараа ажаалдазын сентябрь 20-де доозарын коммунистер шиитпирлээн. Совхозтуц ажылчыннары ону деткээн.

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕГЕ ХАНДЫКШЫЛ

Республиканың партия организацияларыи чаа өөредилге чылынга белеткелди калбарткан. Таиды районнуц девискээринде тургустунган политшколаларга, бөлүүнерге 1100 ажыг кижи хаара туттунар. Ажылчы чоннарның ортузунда артемниг коммунизмниц үидезиннери өөренирииге хандыкшыл улгаткан. Ону барымдаалаш, эртемниг коммунизмни өөренир 16 бөлүмиү тургускан. В. И. Ленининц доңчу намдарын 15 бөлүмге өөренири көрдүнген, орта эге билигиг коммунистер болгаш актив хаара туттунар. Коммунистиг күш-ажылдың школалары эрткен чылдарда ажылдан келген болгаш бо чылын боттарының ажылын уламчылаар.

Пропагандист кадрларга дузалажыры-биле район товунде. «Тиилелге» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта методиктиг човүзелдерии тургускулаан.

УДУРТУКЧУ КҮШ

Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозта партия организациязы (секретары эш Бат-цин) коммунистерии ажыл-агыйның чугула участоктарында быжыглаан. Олар бүдүрүлгеде бердинген ажылынга харыысалгалыг болуп, нормазын доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегерии көргүзүп келген. Партияның агитас-массалыг ажылын экижидип, социалистиг чарышты ажылчыннарның ортузунда дээштиг организастаан.

Совхозтуц планныг онаалгаларын күүседириигe коммунистериң киирген үлүү улуг. Күрүнеге эът, дүк, сүт садарының чартык чыл планын ажыр күүседип, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Партия организациязы бүгү күштү хиитиниң малынга чем белеткээринче моөнээн. Ажыл-ишчилериң ортузунга организакчы хемчеглерни ап чоруткан түнелинде сиген белеткээр планын совхоз күүсеткен.

АКТИВТИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Эрзин районнуң «Мөрен» кодээ ажылагый артелиниң партия организациязы мал чеми белеткекчилериниң ортузунда массаполитиктиг ажылды күштелдирип чоруткан. Сигенчилерге политинформация неделяда ийи удаа, агитхуудус, көргүзүглер, шүгүмчүлелдиг «Крокодил» айыткан үезинде үнүп турар. Бо ажылды чорударынга активтиң күжүи партия организациязы хаара туткан. Олар партия даалгазын эки күүседип, мактадып келген. Политинформаторлар Т. Монгал, Б. Бумбажап, агитхуудус, көргүзүглер үндүрүкчүлери Ш. Кызыл-оол, А. Намдак оларның идепкейлиг ажылын онзалап демдеглээри чугула.

Сиген белеткекчилериниң ортузунда партияның политиктиг болгаш организастыг ажылын күштелдиргениниң мал чеминиң белеткели өске ажыл-агыйлардан дээре чоруп турар.

Александр Монгушевич Дондук 1966 чылда Чадаанага экскаваторщиктер курузун дооскан, ам Чадааиаиың хөмүр-даш разрезинде машинист-экскаваторщик. Күш-ажылга төлептиг кызымакайы-биле коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чаалап алган, будүрүлгениң мурнакчызы.

А. Дондук хүнде 200 тонна хөмүр-дашты чүдүрөр тургаш, 300 тоннаны чүдүрүп, нормазын доктаамал 150 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: машинист-экскаваторщик А. ДОНДУК.

Фотолары Ч. СЕНДАЖЫНЫЫ.

Кукурузаны— траншеяже!

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң тракторизи Монгуш Танов хүнде 6,5 га кукуруза ажаап алыр нормазын 9-10 га чедирип, шалыпкын ажылдап, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: Монгуш Тановтуң агрегады кукуруза ажаап алыышкынында.

Советтер болгаш амыдырал

ОРГАНИЗАС-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

Советтериң организас-массалыг ажылынын кол үндезинии доктаамал комиссияларның, депутаттарның, хөй-нииги организацияларының масса чон-биле быжыг харылзаазы болур. Эрге-чагырга органнарынче депшиттирген чонның төлөзөл—депутат кижи Советтиң ажыл-чорудулгазынга киржир, ооң даалгаларын күүседир, бодунуң хөйниити хүлээлгезииниң талазы-биле кылып чоруткан ажылының дугайын соңгукчулар мурнунга отчёттаар, чагыгларны болгаш саналдарны амыдыралга боттандырар хемчегии алыр хүлээлгелиг.

Бо чылдың мартта болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдаларында Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниге 2938 депутат соңгуттурган. Амгы үеде оларның хөй кезии соңгукчулар-биле быжыг харылзааны тудуп, отчёттарын ойшаанда берип, чоннуң саналоналын дыңнап, чагыгларны хүлээп ап турар. Бай-Тайга, Эрзин, Таңды, Өвүр район Советтериниң депутаттарының ажыл-чорудулгазы, чон-биле харылзаазы өске черлерден дээре. Бай-Тайга район Советиниң 125 депутаттарының 110-у, Эрзин район Советиниң 50 депутаттарының 44-ү соңгукчулар мурнунга отчёттаан.

А чамдык Советтерде депутаттарның отчёттуг чоруу дыка куду болуп турарын чугаалаары артык эвес. Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ суур Советтериниң дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Хоойлузунуң 67-ги чүүлүнде депутат бүрүзү бодунуң ажылының дугайында соңгукчулар мурнунга отчёдуп чылда ийиден эвээш эвес катап бээр дугайын айыткан. А бо талазы-биле херек кырында байдалды ап көөр болза, хоойлуга дүүшпес. Чижээлээрге, Улуг-Хем район Советиниң 236 депутаттарының 82-зи, Каа-Хем район Советиниң 145 депутаттарының 76-зы отчёдун бербээн болуп турар. Чамдык черлерде депутаттар-биле ужуражылга хуралдарының шынары куду болуп, аңаа соңгукчуларның эвээш кезии кээп, эрептей байдалга эртип турар. Ол ышкаш соңгукчуларның чагыгларын сайгарып, түүпеп коорү, оларны күүседир талазы-биле хемчеглерии ажылдап кылып турары дыка организас чок. Чер-чер Советтериниң хөй нуруузунда депутат-биле ужуражылга хуралдарының протоколу бижиттинмээн болгулаар. Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында, садыг, медицина болгаш амырал хандырылгада бар четпестерни масса чоннуң дузазы-биле ой-шаанда илерегкеш, ону экижидер хемчегни дилеп тывар, кандыг-бир айтырыгга хамаарыштыр чоннуң саналоналын оорепип көөр дээш ышкаш организастыг ажылдарны чер-чер Советтериниң депутаттары чорудар ужурлуг. Соолгу үеде сессиялар эрткен соонда депутаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгалар кылыры элээп нептерең апарган. Ындыг ужуражылышкынга чүгле сессияның шиитпирин соңгукчуларга таныштырып қалбайн, бодунуң ажылының база ук Советтиң кандыг ажылдарны кылып чоруткапының, моон соңгаар чүнү кылыр деп турарын ажыы-биле чугаалап берип болур.

Советтериниң, ооң депутаттарының масса чон-биле харылзаазының үре-түнелдиин доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазындан база кол хамаажыр деп үстүнде чугаалаан бис. Чер-чер Советтериниге соңгулдаларының соонда республиканың район, хоорай болгаш кодээ, суур Советтериниң баштайгы болуп эрткилээн организастыг сессияларынга 554 доктаамал комиссияны тургускан. Оларның составында ийи муң ажыг депутат хаара туттунган. Эрткен үениң дургузуунда доктаамал комиссияларның киржилгези-биле Советтериниң сессияларынга 150, күүском хуралдарынга 80 ажыг янзы-бүрү айтырыгларны чугаалажып корген. Аңаа ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуиуң аңгы-аңгы адырларын улам ыцай хөгжүдер талазы-биле улуг ужур-дузалыг шиитпирлерни хүлээп алган.

«Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Хоойлузуп амыдыралга боттандырар дээш республиканың чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссияларыиче эвес ажылдарны кылган болгаш кылып-даа турар. Каа-Хем, Таңды район Советтериниң доктаамал комиссияларыи байлак кыиаалдаларны доктаамал комиссияларның дузазы-биле боттандырып келген. Ол ышкаш будүрүлгелерге мурнакчы болгаш амыдырала бар четпестерни чайладыр талазы-биле доктаамал комиссиялар түүпелдиг ажылдарны чорудуп келген. Каа-Хем, Таңды район Советтериниң доктаамал комиссиялары культура чырыдыышкын албан черлериниң четкизин калбартырыга, ажыл-агыйны экижидерииге эки салдарны чедирип турар. Школаларның, клубтарның, библиотекаларның, кино четкилериниң ажылын хынап, илерээн четпестерии чайладыр хемчегни алгылаан. Бүрен-Аксы кодээ Советтиң улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиязы культура одагларының кышка, а школаларның чаа өөредилге чылынга белеткелии хынаааш, четпестерии илереткеш, Советтиң сессиязынга тургускан соонда ажыл шуудаан.

«Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ныц докгаалы Советтериниң организас-массалыг ажылын сайзырангайжыдар, ажыл-агый болгаш социал культура тургузуушкунунга оларның удурткалгазын экижидер талазы-биле партия, совет организацияларының мурнунга чүгула соруллганы салган. Ону амыдыралга боттандырарынга доктаамал комиссиялар кол чөрии эзлеп турарын практика көргүзүп келген. Доктаамал комиссиялар округтарга депутаттарның ажылын идепкейжидип, Советтериниң масса-биле харылзаазын калбартып турар. Республиканың чамдык чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга контрольду боттандыр ышаан, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниге хамаарыштыр улуг ажылдарны кылып турар.

Ынчалза-даа доктаамал комиссияларның ажылында улуг четпестер барын айтыры чугула. Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа район Советтериниң чамдык доктаамал комиссиялары боттарының эрге-хүлээлгелерии четче күүседип шыдавайн, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң адырларынче ханылап кирбейн, кандыг-даа план чок, аңаа-ла ала-чайгаарлаашкынче шилчээн. Мөңгүн-Тайга район Советиниң доктаамал комиссиялары ында-хаая хуралдаар боордан башка аңаа ёзулуг амыдыралчы айтырыгларны шиитпирлевейн турар. Чөөн-Хемчик район Советиниң кодээ ажыл-агый, улус өөредилгезиниң болгаш кадык камталалының, аныяктар ортузунга ажыл чорудар талазы-биле доктаамал комиссияларны бирги чартык чылда сессияларга чаңгыс-даа эдериинчи илеткел кылбаан. Чер-чер Советтериниң күүскомнары, оларның тус-тус адырлар аайы-биле кылдистериниң ажылдакчылары доктаамал комиссияларның ажылын идепкейжидер сорулга-биле практиктиг дузаны көргүзер, ажыктыг арга-сүмени бээр хүлээлгелиг.

Совет күрүнениң үидезилекчизи Владимир Ильич Ленининиц төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур тоогүлүг юбилейи чоокшулап олурар. Ленинчи ойну толештир уткуур дээш чер-чер Советтери организас-массалыг ажылын улам ажыктыгшыраан, бедиктеи социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш тодаргай хемчеглерии алыр ужурлуг.

Ам бисте мал чеминиң белеткелиниң база дүжүт ажаан алышкынынын кампаниялары түлүктээн. Район, хоорай болгаш кодээ, суур Советтери бүгү күштү олче хаара туткан турар ужурлуг.

К. ДАНЗЫЫ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң организациязының улуг инструктору.

ЧУРУКТА: аныяк кижи Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң бир дугаар хойжу бригадазының хойжузу Комина Коданмай. Бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү ол кыргып алгаш, бодунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. Ам аныяк хойжу мал чеминиң белеткелинге ажылдавышаан, хойларын тарып боозадылгага белеткеп турар.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Улусчу контроль

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК

Кат-чимистиг садты республиканың кан-ла ажыл-агыйларында ажаап өстүрүп турар. Бо чугула участок Чоон-Хемчик районнуң мал семиртир «Тыва» совхозунда база бар. Ажыл-агыйның чимистиг участогу 7 гектар шөлдүг. Ында инек-караа, малина, вишня, ранетка, слива, яблоня 4 гектар черде тарыттынган, а арткаңы ногаа культураларыныңы. Чимистиг сад дузалаар ажыл-агый болуп, эрткен чылдарда совхозка эвээш эвес орулганы киирип келген. Участокка чимистиг садты тургузуп, оон өстүрүлгези болгаш дүжүткүрүү дээш баштайгы чимисчилериниң сагыш човангыр кызымаккай ажаалгазының ачызында сад арбын дүжүттү берип келген. Садтың чимистиг үнүштериниң дүжүт беришкинин эрткен ийи чылдарныы-биле алырга мындыг: 1967 чылда нийти дүжүт 79 центнер болган, а 1968 чылда 17 центнер алдынган. Ында тускай ажылчыннар (сад ажаакчылары), агроном быжыглаттынган.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга совхозта чимистиг участоктуң ажаалга-тежээлиниң болгаш камгалалының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалашкан. Ногаа культураларындан аңгыда кат-чимистиг садтың ажаалга, кадагалалы кончуг сандаргай, харыысалга чок байгалда тургустунган. Совхоз дирекциязы (директору эш М. Доктугу), кол агроном (эш Н. Минеев), участок агроному (эш Е. Солаан-оол), ажылчын комитеди (даргазы эш Содуна) дузалаар ажыл-агый болур кат-чимистиг участоктуң чугула ужур-дузазын чедир үнелевейн келген. Оон хараазы-биле чимис бээр үнүштериниң ажаалдазы база кадагалалы бакспраан. Оларны бок үнүштер углеп, дуй алган. Ынчангаш янзы-бүрү үнүш аарыглары ында тывылган.

Ажаалданы болгаш камгалал кадагалалды экижидип, хөрзүнүнге органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни, суггарылганы агротехниктиг хемчеглер ёзугаар чорудуп, бок үнүштерге удур демиселди күштелдирген болза, садтан эрткен чылдыынган-даа хой дүжүттү ап болур турган. Ында тарып өстүрген чимистиг үнүштериң розун долгандыр үнген бок үнүштерни арыглавайн турар. Үнүштериңң болгаш ыяштарның кургаан будуктары арыглаттынмаан. Суггат-биле четче хандырбаанындан кургаң калган ыяштар, үнүштер хой. Олар база аштаттынын арыглаттынмаан. Сыйлын үрелген сыптар база бар. Чимистиг үнүштериң сайзыралынга агротехниктиг чурумнар чоруттунмааны-биле үнүштериң өзүмү, чимизиниң дүжүткүрү дыка кудуу болган.

Эштер Минеев, Солаан-оол олар бок үнүштерге удур организастыг хемчеглер албаан. Бок үнүштер 55 дөс инек-караа, 14 дөс вишня, 10 дөс честек-кат сыптарының болгаш өскедаа үнүштериң өзеринге багай салдарны халдаткан. Бо үстүнде чижек бок үнүшке удур демиселдиң чоруттунмаазының чамдык фактылары-дыр.

Яблоняларның, сливаларның, вишняларның, инек-карааларның чимис үнер адаккы будуктарын өрү сайгара көдүртүр тускай тепкиштер кылдынмаан. Оон түннелинде оларның чимистери черге төктүп, үрелип турар. Бодунуң удуртулгазында 18 ажылчын тулуп турар хирезинде участок агроному суггарылганы, өске-даа ажаалгаларны кошкак организастаан. Бо-ла бүгү ажыл-агыйжы эвес чорук садка кандыг уржукту халдатканыл? Чимистерниң дүжүткүр чоруун кудулаткан. Чамдык үнүштерни дүжүт бербезинге чедирген. Чадан үнүштерниң кат-чимизи алдынган. Ынчангаш участокка бо чылгы нийти дүжүт 5 центнерден аппас хире.

«Бок үнүштер-биле демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1962 чылдың март 26-дагы Чарлыын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглер албаан база кат-чимистиг участоктуң ажылынче чоруур кичээнгей салбаан дээш совхоз директору эш М. Доктугга доңгулданы, кат-чимистерниң агротехниктиг ажаалгазын бакспраткан кол болгаш участок агрономнары Н. Минеевке, Е. Солаан-оолга шыңгыы доңгулданы хүлээткен.

Кат-чимистиг участокка бүгү байдалды экижидериниң хемчеглерин улусчу контроль комитединиң хуралы айыткан.

М. СЕВЕН.

ЧЕР КЫРЫ чаа-ла бүлүргей чырып олурар, хүн үнери ам-даа элек. Ажыл-ишчи хүн эгелээлек. Суурда машина-балгат шимээни безин мырыңай ыыпшыл. Түлүктүг ажыл үезинде орук баар чолаачылар эртен эрте чоруурун билир бис. Амдыызында олар безин хөдедбээн. Эртенги ыржымны саанчылар үрепкен деп болур. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң ыракчоок фермаларынче баар саанчылар дан-биле хөделип эгелээни ол.

Балгазын суур-биле барык кожа турар саалда черинге суурдан баар саанчылар-биле кады кээп турувуста, хүн ам-даа үнмээн. Кадарчы инектерни шагда-ла кажаалапкан. Баштай келген саанчылар саалда аппараттарын белеткеп, инектерге чемни дажып ап турдулар. Саалда аппараттарын башкарып турар моторист Александр Стериков удаваанда чедип келген. Аппараттэрны хынап, ажылдадырынга белеткеп тур. Сүт хүлээп алыр савалар белең, инек эмии чуп алыр суг база белең. Изиг сугну база ап болур.

ТАПТЫГ-ЛА алды шак үези. Хүн чаа-ла көдүрүлүп үнүп олур. Чоок-кавының шынааларында туман ам-даа арылбаан. Шык, серинии аажок. Инек турар улуг кажаа-биле кожа серп адаанда саалда аппараттарын тургузуп кап. Ин ыында ажиктер дамчып саалда аппараттарлыг клеткаларга барып туруптар. Дүүн кежээки-саалда орай доозулган-дыр деп саанчылар аразында чугаалаштылар. Чүге дээрге бир кижи аараан, оон инээн база сагган.

Моторист аппаратты ажылдадыпкан. Шимээндаан хөлзенчиг-ле апарды. Бо эртен келген дөрт саанчының бирээзи Галина Горелова ажикке чеде бергеш:

— Волга-Волга, бээр кел!—деп кыйгырган. Көөрүмге улуг эмиглиг куу ала инек кылаштап кирип келгеш, өөренген чаңчылын ёзугаар клеткага барып турупкан. Белеткеп каан чемни чий берди. Ол аразында саанчы клетканың соон хаггаш, инектиң эмиин аштааш, саалда аппарадын эмиглерге уланкан. 20 литр ишкир саваже инектиң судуң сагдынып эгелээн. Сүткүр инек болду. Саваже сүт дамчыыр резина кырлаңайның турган ышкаш болду. Сүт-хөй дамчыырга ындыг болур.

ГАЛИНА саанчылаа-ла үр болбаан. Тывага бо чайын келген. Бо колхозта саанчылай бергени ол. Ажылдаарга кандыг-дыр дээрзин айтырарымга:

— Ажылда белен чүве каяа турарыл, чаңчыгып чор мен. Чамдыкта берге-дир, ажылга таарымчалыг байдал-ла турар болза ажырбас — деп чугаалаар болду.

Галинаның ындында эң кыдыкы үш аппаратта ажылдап турар саанчының чанынга чеде бердим. Үш инекти хары угда сагган тур. Саалда аппараттары соксаал чокка ажылдаан. Инектер дроблёнканы амданнанып чивишаан, таалаан ышкаш турлар. Сагган инек бүрүзүн-не ол дораан ыыдай үндүрүп турар. Оон орнунга өске инек кээп туруптар. Шак ынчаар эләэн каш инекти сагган соонда, удаваанда оон савазы долган. Учётчикке барып хемчеткен. Саанчының адының дужунга сүттүң литрин бижип қагды. Кызыл-оол Норжуңмаа бо саалда черинде чаа келген, оон мурнунда Краснояровка фермазынга ажылдап турган. Саанчылап ажылдаа-ла эләэн каш чыл болу берген. Ол эртен инек саап келген саанчыларның эң улуу ол болду. Оон хары 37. Ынчалза-даа даштындан көөрге, оон аныяк кылдыр көстүр. Ажылдап турда оожум ышкаш сагындырар, ынчалза-даа кылган чүвени хол даныы-биле кылбас хире кижи болду.

ЭРТЕНГИ саалдага үстүнде адаанывыс саанчылардан аңгыда Раиса Суваң болгаш Оюн Өшкү-Саар база киришкен. Олар бааз-ла мында чаа ажылдаан улус болду. Бо ийи саанчы кожа ажылдап турдулар, бот-боттарынга хезээгдаа болза, бо-ла дузалажыр: инээн эккелчип

ЭРТЕНГИ СААЛДА

Репортаж

бээр, судуң чедиржир... Дуза, дем чокта кандыгдаа херек черле бүтпес. Деминг сазскан теве тудуп чиир деп чугаалажырының ужуру-даа ыпда.

ЭРТЕНГИНИҢ тос шак үезинде саалда барык башкарылган. Галина Горелова инектерни баштай саап дооскан. 34 инек сагган, оон 91 литр сүт саап дужаагаи болду. Судуң учётчикке дужаагаш, савалар аштап, арыглап тур. Клеткаларның иштин аштааш, инек кирер сери адаан шеверледи. Бүгү ажылды талыпкын доозупкаш, өөрүнден мурнап чорупкан.

Саанчылар Кызыл-оол Норжуңмаа 40 инектен 128 литрни, Рая Суваң — ол-ла хире инектен 129 литрни тус-туста сагганнар. Ылаңгыя бо саанчыларның инектериниң аразында чаа бызаалаан инектер база бар. Чаа төрээн инек, өскелерине бодаарга, оран чок сүткүр болур болгай. Чаа немешкен инектерни саанчы болунга чаңчыктырып, эмнин массажтап, чемгерип тураргa, ол улам хөй сүт бээр.

Оюн Өшкү-Саар инектерни эң сөөлүнде доосту. Бо саанчы база 40 хире инек саап турар. Саалда дооступ турда, саанчының уруу авазынга маңнап келген. Оон адын Валя дээр, 3-кү класста өөренип турар. Саанчының уруглары беш. Үш кижи школада өөренип турар, өскелери ам-даа чаш. Ажылы чымыштыг саанчы кижиге уруг-дарыгны өөредип, кижизидип алыры ындыг-ла амыр эмес. Ынчалза-даа ол четтигерин кызыдып турар. Валазы маннап келгеш, авазынга ол-бо дузалажып тур.

СААЛДА ДООСТУРУ билек кадарчы Оюн Маңчык-оол инектерни одарже үндүре берди.

Балгазын бетинде ажаап каапкан кукуруза шөлүнче кадарып чорупкан. Дүүн база анда хүнээн деп саанчылар чугаалашты. Оон алгаш көөрге, инектерниң судуң албаар даарзи илдең. Ол эртен сагган сүттен санаторийде дыштаныкчыларже сүт өөрткен.

Бо ферманың саанчылары шүпту сес кижи. Эдлчеглиг ажылдап турарлар. Бо эртен сагган саанчылар кежээ ажылдавас, даарта эртен келир. Ынчаар ажылдаарга таарымчалыг, хостуг үе-шак бар болур. Шак ынчаар үш хонук ажылдап соонда эдлчеглиг солчур. Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозта Топ сүт-бараан фермазының бир эртенги саалдазы ынчаар эрткен.

Б. ДИРЧИН.

делегей бо хүннерде

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели сентябрь 15-те Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажырын дооскан. Ону чугаалажырының хуралын араб болгаш Азия чурттарының хөй күрүнелериниң дилээн ёзугаар чыылдырган. Олар Иерусалимге Аль-Акса хүрээни өрттеткен үүлгединиң уржуктарын чугаалажып көөрүн негээн.

Сес алган хөй-хөй делегаттар Тель-Авивтиң эжелекчи политиказын шинтпирлиг бүруу шашкан болгаш Израильдиң эжелекчи үүлгедиглерин өнемчидип турар АКШ-тың, Англияның туруштарын шүгүмчүлээн.

КНО-нуң Иерусалим дугайында айтырыгның талазыбиле үндүрген бүгү шинтпирлери КНО кежигүннери чурттарының тура-соруун илертейлеп турар, чайгылыш чок шугумну барымдаалаан. Ону тодаргайлап тайылбырлаарга, Иерусалимниң араб кезиин Израильдиң шерит күжү-биле эжелеп алганы шын эвес, Иерусалимниң корум-чурумун эжелекчиниң өскертир, аңаа кара-туразында аажылаар эргези чок, ол хоорайның араб кезиниден эжелекчи үнүп чөрүүр ужурлуг деп чүвени барымдаалаар туруш ол.

Эжелекчи ёзу-чурумнуң күчүлелдер, террор болгаш дерзиилелдер кылып турганының уламыдан культура байлактарын үргедээриниң база бир үүлгедии болган — Аль-Акса хүрээни өрттеткен.

Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны хандырары дээш, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин ёзугаар политиктиг шинтпир үндүрериниң чогумчалыг аргазын тывары дээш чайгылыш чок туржуп турар Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүктүң амгы байдалын хевээр арттырар үезди тайбыңның хереэнге таарымчалыг деп шыдавас болгаш саңавас-даа деп, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын даргалаан ССРЭ-ниң төлээзи Я. А. Малик медеглээн. ССРЭ-ниң төлээзи Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шинтпирин болгаш Чоокку Чөөн чүктүң талазы-биле оон өскедаа шинтпирлерин Израильге күүсеттиреринче углаган, чогумчалыг хемчеглерни дораан алырынче Чөвүлелдя кыйгырган.

Ук Чөвүлел мусульман 25 күрүнениң өмүнээзинден Пакистанның саналдан киирген доктаал төлевилелин бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле хүлээп алгаш, Кол Ассамблеяның болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле үндүрген шинтпирлерин Израильдиң күүсетпейн турарын бүруу шапкан.

Аль-Акса хүрээни үреп, дорамчылаан бүжар үүлгедиг КНО-нуң шинтпирлерин чорчүн үрээр үүлгедиглер кылырын Израильдиң доп-дораан соксадырының болгаш Иерусалимниң корум-чурумун ескертир сорулгалыг бүгү үүлгедиглерин соксадырының эргежок чугулазын база катап демдеглээн деп чүвени Чөвүлел бадыткаан.

А. А. Громыконуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының 24-кү сессиязынга киржир ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыкога баштаткан төлээлери сентябрь 15-те кежээ Нью-Йоркка чедип келген. Нью-Йорк аэродромунга А. А. Громыко мынчалдыр медеглел кылган:

ССРЭ-ниң төлээлери делегейниң болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының мурнунга тургустунган чугула айтырыгларны бүгү улустарның күзел-бодалдарынга дүгжүр кылдыр шинтпирлээрин чедип алыр деп ылап шинтпирлиг болгаш күзелдинбиле КНО-нуң Кол Ассамблеязының 24-кү сессиязынга келген.

Совет Эвилели бүгү-нийти тайбыңны деткиринииң чогумчалыг чепсээ болур организациязы кылдыр КНО-ну үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар. КНО бодунуң догунаан келген чылдарының дургузунда делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарының хереэнге, эжелелдиң политиказынга удур, колония системазын узуткаары дээш демиселге ажыктыг эвээш эвес түүлдерни кылган деп үвени ол бүгү делегей организациязының үзэрби беш чыл ою — келир юбилейниң будүүзүнде база катап демдеглээри күзенчиг-дир. Бис бодаарывыска, КНО тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалап арттырарынче угланган ажыл-чорудулгазынга бодунуң бар аргаларын амдаа четче ажыглаваан. Тайбыңны быжыглаарынга бараан болур чаа-чаа хемчеглерни Каттышкан Нациялар Организациязының алган турарын улустар күзеп турар болгай. КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязының үндүрер шинтпирлери чогумна олче угланган турар деп идеген турарывысты илередиксээн ийик бис.

Совет Эвилели тайбың дээш, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырары дээш могаг чок болгаш чайгылыш чок демисежин келген.

У Танның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Чиңгиие секретары У Тан Вьетнамда дайынны эң дүрген соксадырының эргежок чугулазын база катап демдеглээн. Вьетнам улус бодунуң херектерин даштыкының кандыг-даа холгаэрлаашкыны чокка боду шинтпирлеп болур арганы алган турар ужурлуг деп. Каттышкан Нациялар Организациязынга болгаш парлалга конференциязынга корреспондентилерниң айтырыгларын харыылап тургаш, У Тан сентябрь 15-те медеглээн.

У Тан Чоокку Чөөн чүк талазы-биле дөрт талалыг чугаалажышкыннарны КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының ажылдаар үезинде катап эгелезе чогуур дээн.

КИЛЕҢ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Водунуң химия, бактериология болгаш ядролуг чепсек дайынын чорудар планының салдарын Финляндияның девискээринге АКШ-тың халдадыр деп турар сагыштыгына Финляндияның чону хорадап, киленээн деп, «Касан уутисет» солун бижээн.

Каттышкан Штаттарның шериг болүктериниң планнары Финляндияга «партизан дайыны» дээр үвени чорударының үш америк баазазын тургускан турар ужурлуг дээн. Ам Вьетнамда дайылдажып турар үргедекчилер—«ногаан бөрттүглерни» «партизаннар удуртур» тускай эртемниглер кылдыр чорудар деп планнаанын ук солун сойгалап бижээн.

Солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Финляндияның Раутпохья, Тоурула болгаш Юске районнарының профэвилел каттыжышкынының организацияларының ниити хуралы америк планнарга удурланышкын илергейлээр деп шинтпир үндүргеи. Хуралдың киржикчилери Финляндияның даштыкы херектер министерствозунуң хыналда кылгаш, Каттышкан Штаттарга шыңгыы удурланышкының медеглээрин ук министерствога барып оон негээр шинтпирни база үндүргеи.

БАРААН ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Өвүр райпозунуң коллективи сөөлгү үеде чоннуң бараан хандырылгазын экижидер хемчеглерни ап, планныг онаалгаларны күүседир талазы-биле бирги чартык чылда эки түннелдиг ажылдаан. Райпо бирги чартык чылда барааи саарылгазының планын 103 хуу. хөй-нийтиниң чемненилгезиниң саарылга планын 132 хуу күүсеткен. Чонга пландан ажыр 38 мун рубльдиң бараанын саарган.

Районнуң садыг ажылдакчыларының аразында планныг онаалгаларын квартал санында чедиишкиниг күүседип, аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарынга чоннуң негелдехереглелин хандырар дээш кызымак ажылдап турар муркакчы садыгжылар хөй. Хандагайтыда үлетпүр барааннарының магазининиң эргелекчизи К. Монгуш, 2 дугаар ларёктүң садыгжызы В. Дажымаа, Саглыда кодаэ магазин эргелекчизи Ч. Куулар, Чаа-Суурда садыгжы Шожал, Хандагайтыда пекарь Т. Пензина, повар М. Бапын олар үлегерлиг ажылдап келген. Бо чылын райпо коллективинге чаа күш немешкен. Респотребсоюзтун кадрлар килдизи ортумак тускай болгаш дээди эртемниг 14 кижини Өвүр райпозунче ажылдаары-биле чоруткан.

Ынчалза-даа районнуң чамдык садыг болгаш хөй-нийтиниң чемненилге черлери чугула хереглел барааннары-биле чонну чедир хандырып шыдаавайн, саарылга планын күүсетпейн, садыглаашкынның культуразын бедитпейн турарын чугаалаар херек. Хандагайтыда ном магазини (садыгжызы М. Кошкендей) чартык чылда саарылга планын күүсетпээн. Өөредилге эгелээр мурнунда безин 1—2 класстарның өөредилге номнары база үстүкү класстарның физика, химия, география номнары магазинге чок турган. Ол ышкаш райпо складында-даа, магазиннерде-даа школа формалары чок болуп турар. Чылдың-на райпо шугумунга өөредилге эвээжевейн келген. Бо чылын райпо хөй түннүг акша-хөреңгинин өре-самчыгдалын болдурган. Райпо баштаар чери, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары кооперация хөреңгизин камнаар, материалдыг харыысалга ажылында кижилерниң ажылын контрольдаар хемчеглерни албайн келген.

Садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглаар талазы-биле дуржулга сөлчулгаларын организаставышаан, садыгжылар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер дээш боттуг ажылдарны ап чорудары негеттинип келген.

С. САНДАН.

Р. Никсоннуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон Вьетнам айтырыынга хамаарыштыр сентябрь 16-да медеглел кылган.

Президент Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсчу Түр чазааның Вьетнам айтырыгны делегейге шинтпирлээринге хамаарыштыр саналдаан 10 түүлдей тургустунган негелдезиниң чаңгыс-даа түүлү-биле дүүшпес, моон мурнундагы америк саналдарны катаптаан. Ол он түүлден тургустунган негелдени чугаалажырынга АКШ-тың белениң дыңнаткан.

Президентиниң медеглелинде тайбың арга-биле чогумчалыг шинтпир үндүрериче АКШ-ты чүткүл салып, вьетнам айтырыгны дайын аргазы-биле шинтпирлээриниден ойталап турар кылдыр көргүзүксээн оон өске бүзүредиглер база бар болган.

АКШ Мурнуу Вьетнамда шеригleриниң санындан 35 мун кижини декабрь 15-те кызырарын күзеп турар деп, президент чарлаан. Ол үндүрер деп турар 35 мун кижиниң чүгле чартык кезии шеригler болуп турар деп. Ак бажың тайылбырлаан.

Ол саанны Мурнуу Вьетнамда турар чартык миллион кижилиг америк армияби дениээрге, чүгле далайга дүшкен дамды дег. Мурнуу Вьетнамда америк шеригlерниң санындан 25 мун кижини «кызырар» деп турарын делегейниң хөй-нийтизи кажарлаашкын кылыр суртаал болгаш делегейниң хөй-нийтизин мегелээр арга деп көрген.

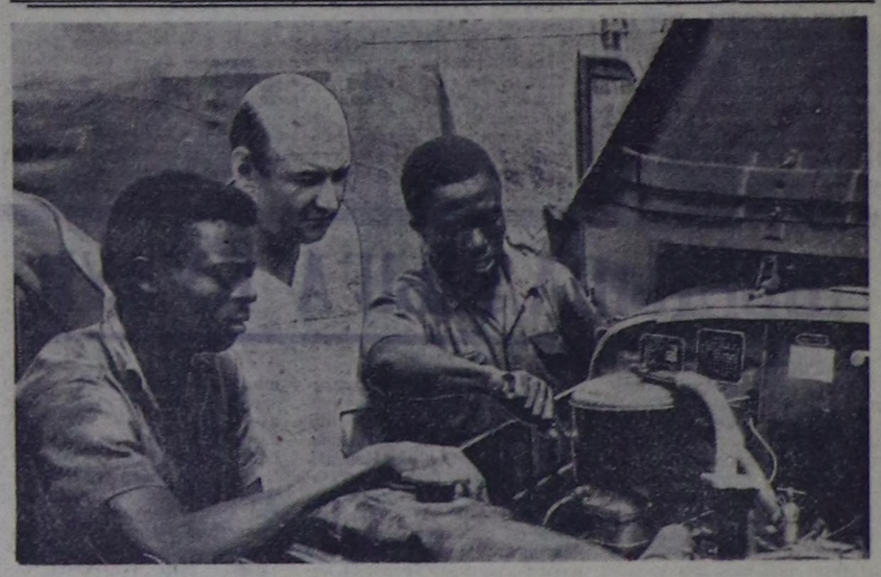

Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы ёзугаар Совет Эвилелиниң хөй-хөй автомобиль заводтарының тускай эртемниглери Нигерияда ажылдап турар.

Олар боттарының бүдүрүлге мергежилин аныяк нигерийлерге дамчыдып бербишаан, оларның автомобиль техниказын өөренип алырынга дуза чедирип турар.

ЧУРУКТА: моторга баш бурунгаар хемчег алырының көрүлдезин нигерий механиктерниң эрттирериие Москваның бинче литражтыг автомобиль заводунуң инженери Анатолий Губанковтуң дузалап турары.

Ю. САВИЦКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ОЛЬСТЕРДЕ БАЙДАЛ

Ольстер дээр база бир аттыг Соңгу Ирландияда ханныг болуушкуннарның дугайында солуннарга дыңнадыглар парлаттынары соксавайн турар. Соңгу Ирландияны Европада колония дээр бе? Бүгү делегейге национал-хосталгалыг шимчээшкин өөскүп турар үеде ында болуп турар ол болуушкуннарны анархизм дээр бе? Ол бүгү шынап-ла ындыг. Соңгу Ирландияны колония ийикпе чартык колония деп болур.

Белфаста болгаш Лондеррида хын турар өрттер биле кудумчу оңгулары, протестант шажының Пэйсли ламазының фашист дээрбечилериниң дүржон үүлгедиглери, онза байдал тургустунганы. Ольстерже чорудуп турар чаа-чаа англи шериг отрядтары, полицияның хоралыг «си-эс» деп газ ажыглап турары — бо бүгү баштай Соңгу Ирландияның чонунуң хой кезии протестант шажын-чүдүлгелиглер биле эвээш нуруу католиктериниң аразында шажын демиселиниң уржуктары кылдыр билдинер. Шынында черле ындыг эвес. Хөй чылдар дургузунда демисел чорудуп келгениниң соонда Ирландияның 1921 чылда тускай догунналг бергенииң соонда ол чурттуң соңгу талазы Великобританияның составынга артып калган, аңаа англи чазак «эжелеп тергиндээр» үзелди ёзугаар бодунуң тергиделин быжыглаарынга шажын-чүдүлгелериниң аразында демиселин ажыглаан.

Ольстерде шажын-чүдүлге аайы-биле аңгыланыышкын аңгы туруштарын барымдаалаан аңгыланыышкын болуп турар. Католиктериниң кыдыгатган турлагларында чоннуң эң ядыыларының чурттап турарында үжүр-ла бар. Хамааты эргелер дээш депшилгелиг шимчээшкинни пролетарий-католиктериниң хамыкты мурнай деткип турарында база үжүр ла бар. Соолгу үеде ажылнынчи протестантылар биле католиктер профэвилелге демиселиниң каттыштырып, хамааты эргелер дээш шимчээшкин комитеттеринге болгаш оон-даа өскелерге кады киржип, боттарының аразын чоокшулаштырып турар апарган. Фашист Пэйсли чижектиг шажынызырак дүржоктар ол депшилгеге калчаалыг хорадап турар.

Ольстерде болуп турар аңгы болгаш шажын-чүдүлге демиселин шинтпирлээрининң аргазын тывары берге. Ындыг болза-даа кол түннелди кылып болур. Соңгу Ирландияда болуушкуннар Великобританияның колониаддыг политиказының буурап дүшкенин хамыкты мурнай хереглел турар. Ольстерде хөлээээнинерни хынаар кылдыр тургустунган лорд Камеронуң комиссиязы «Ольстер күрүнеи ирий берген деп санаан... Ынчангаш ол күрүне чоптүг эвес ёзу-чурумга, ядарал-түрегделге туттургаш, улуг чиндиңээш тулаа дег апарган» дээн.

(СЭТА).

ШЕНЕЛДЕ КЫЛЫРЫНЫҢ «ҮНДЕН ДҮРГЕН ЧОРУУР ПОЕЗДИЗИ»

ТОКИО. (СЭТА). «Мейдзи» университеттиң инженерлер факультединиң эртемденнери «үнден дүрген чоруур поездизин» шенелдезин кылган. «Поезд» 1600 метрни шакта 2535 километр ыраар дүргедээшкинниг эрткен. «Поездиниң 110 сантиметр узун дургуг болгаш доора калбаа 8 сантиметр демир цилиндр кылдыр чогаткан. Ол шенелде үнден ийи катап дүрсеп чоруур болгаш Токио биле Осаканың аразында ыраан (515 км) 12 минута дургузунда эртип шыдаар поезд тургузуп болурунуң практиктиг аргаларын тывар сорулгалыг.

ҮЖЕН ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазы бо чылын үженги өөредилге чылын эгелээн. 1939 чылдың сентябрьда ол школа үндезилеттинген. Эң-не баштай Шуй, Эрги-Барлык девискээриден чылып келген хөй эвес санныг оолдар, уругларның хар-назынын, өөредилгеже сундуулуң барымдаалап 1 болгаш 2 класстарга аңгылаан, ийиги класска бараннарның аразынга эрги тыва бижикти бичии билиирлердээ бар болган. Ол ийи классты Күжүгет Сегбеевич Күргет дээр башкы чааскаан башкылап тургап.

Школаның баштайгы бирги классчызы, ам «Мурнакчы» колхозтуң чылгычызы Доржу Хертекович Шөмбүл-оол мынчаар сактып чугаалап орар:

— Чаа ажыттынган школага өөренири дыка берге тургап: карандаш саазын чедиишпес, стол-сандай, парта бар эвес, интернат база турбаан. Ооң уламындан дүшкан-на черге үжүк шыйып, саазын аттыг-ла чүвеге бижиттинип, аалдарывыс ырак, тарамык болганындан орайтаан черивиске-ле хонуп турдувус. Ынчалза-даа өөредилгеже хандыкшылывысты ол бергелер моондактэп шыдаваан. Башкывыс Күжүгет Сегбеевич өөредилге программазындан аңгыда, улуг башкы Ленининиң дугайында, ооң үндезилеп тургусканы делегейде социалистиг күрүне — ССРЭ-ниң хөгжүлдезин бо-ла чугаалай бээр. Бис оны аажок сонуургап дыңнаар, ол магалыг чылыг сестер дугайын катап-катап айтырар турдувус...

Д. Шөмбүл-оолдуң өөнүң эзэн Х. Сорук база школаның баштайгы өөреникчилериниң бирээзин. Ооң аңгыда ол өг-бүле 1950 чылда тургустунган «Мурнакчы» колхозтуң ажылажинге баштайгы хүнүнден бээр идепкейлиг киржип, бо үеде ажыл-агыйның мурнакчыларының одуруунда чоруп, келир чылдың март айда колхозтуң 20 чыл ою демдеглээринге белеткенип турар.

Ук школа эрткен 30 чылдарның дургузунда хөй санныг оолдар, кыстарны амыдыралдың болгаш эртем-билиниң делгем оруунче үдээн. Оларның аразында ол-ла школада чээрби ажыг чыл башкылаан, улус өөредилгезиниң тергинни, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы С. Майны, композитор А. Чыргал-оол, Мөңгүн-Тайга райкүүскомуң даргазы Х. Эрес-оол, «Тэзлэ» совхозтуң директорлу О. Кара-Доңгак болгаш оон-даа өске он-он дээди эртемниг башкылар, тускай эртемниглер республиканың аңгы-аңгы районнарында ажылдап, чоныуң хүндүткелин чаалап ап чоруур.

Ам школада 496 өөреникчи бар. Оларны колдуунда дээди эртемниг үжен ажыг башкы башкылап турар. Школаның кышка белеткели багай эвес. План ёзугаар 1000 кубометр оттулар ыяшты хап белеткээн, ооң 80 хуузун соортуң алган. Школа сентелгезинге ажылчыннар Долума Майны, Хирлиг Хертек, Валентина Хертек аң идепкейлиг киришкен. Д. Адыг-оол, С. Шыыран-оол, С. Хүлер-оол, Н. Мыйыт-оол состаттыг башкыларның сигенчи звенозу «Мурнакчы» колхозка 110 центнер мал чемнин белеткеп берген.

Бо чылын күрүне хандырылгазында 140 өөреникчини кирген. Ооң түңнелинде 80 малчыннар уругларны интернатта чурттап турар. Үжен чыл бурунгаар чаңгыс башкылыг кап-ла өөреникчилердиг турган школаның амгы байдалын дедиээрге, дыка улуг чаартылгалар, озуңделер бардыр. Ол В. И. Ленининиң үндезилеп тургусканы Коммунистиг партияның эда-сагыш салыышкынының ачызында ботанган. Ынчангаш школаның бүгү коллективи улуг баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою төлептиг уткуур соруглалыг ажылдап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Уругларның үлүү

Бо чайның эрткени уругларга, младшгыя школачыларга барык-ла билдинмээн. Ажыл-ишке хайныккан юбилейлиг чылда ол ыңдыг болурдаа үжурлуг. Серинн агаарлыг тайгаларга болгаш хемнерге малчыннап, сиген база тараа шөлдеринде ишчилерге дузалаан ажылдаан турда шагүенинң эртkени шуут-ла билдирбес. Хостуг шактарда солуун иомнар,чаа журналдар комчуп, кинолап, сутта эштип, агаарлап чорда магалыглала.

Чаа өөредилге чылы эгелээнден бээр үр болбаан. Билиглерни шиңгээдип алырынга бо чылын школачы бүрүзү онза сонуургадыг. Чүге дээрге, өндур улуг башкының, В. И. Ленининиң төрүттүнгенининиң алдарлыг юбилейи чоокшулаан, Совет Тывазының 25 чыл ою келген. Мындыг магалыг үеде ким багайны күзээр боор, уруглар.

Теве-Хая сес чыл школазының 5—8 класстарының өөреникчилери, башкылары, ажылчыннары «Тыва» совхозтуң тоң шацынга үш удаа шеф организастаан. Тараанын дүжүрер, кургадыр, арыглаар, чүдүрер, өске-даа ажылга идепкейлиг киришкен.

Школаның коллективи совхозтуң шөлдеринге 24 тонна савацны болуп, шарыгыг сигенни чыып сараатталан. Өөредилге эгелээнининң баштайгы дыштанар хүнүнде 6—8 класстарның сургуулдары ийиги сиген бригадазынга шефтээн. Коммунист башкы Ооржак Идамның удуртулгазы-биле олар 17 тонна сигенни сараатталан.

Ондар Седен-Соттуң ол ийиги бригадазы 240 тонна сиген белеткээр планын 300 тонна кылдыр күүсеткенинде Теве-Хая школазының өөреникчилериниң биче-даа бол, ажылшчы үлүг-хуузу барын демдеглээри өөрүнчүг. Аня Салчак, Володя Комбу, Нина Ховалыг, Коля Ондар, Володя Донгак, Володя Ондар ышкаш үлегерлиг ажыылдааннарны хойну айтып болур.

О. ЧАҢ-ООЛ.
Чөөп-Хемчик район.

БАЛЫКТААШКЫННЫҢ ЧАА ДҮРҮМҮ

ССРЭ-НИҢ балык ажыл-агый министриниң бо чылдың июнь 24-теги дужаалын ёзугаар Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-нин девискээрлиге балыктаашкын ажылын чорударының чаа дүрүмүн ажылдап кылган болгаш ол дүрүм ам күштүг болуп, боттанып эгелээн.

Бистиң республикавыстың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезинин дүрген темпизи, эртем-техниктиг депшилгеи, чоныуң өзүлдеи, мурнунда ажыглаттынмайн турган черлерни болгаш бойдус байлаан дургени-биле шиңгээдип ап турары хемнерниң, хөлдерниң балык курлавырын көскүзү-биле эвазеджирин болдура берген. Ол ышкаш улуг үлетпүр бүүдүлгелери балык өзер сугларны дыка хирлендирип, балыктың өзүп, көвүдээринге аваан эвес хоранны чедирип турар. Балыктаарынга хандыкшылыг кижилерниң хөй иеруузу чаа конструкциялыг күштүг маторлары-биле чепсегленип алган, эң ыракта даан суг хөлбектеринге чедип, балыкты хөйү-биле тудуп турар аппаратынган балыктаашкын чурумунга өскерилгелерни киирер албан апарган.

БАЛЫК КУРЛАВЫРЫН аваажедип турар бир чылдагаан болза балыкчы спортчуларга тывыш ажылын масалыы-биле чорудар херекселди, чижээ, четкинн ажыглаарын чөпшээрээн турганы-дыр.

Мындыг янзылыг байдалдар балык камгалалының органнарын болгаш хөй-нитинниң калбак кезиин дүвүреди-бергени таварылга эвес. Нынчангаш бистиң инициативавысты ёзугаар балык ажылының специнструкциязының төлээлекчилери болгаш балык камгалалының хөй-нииги чөвүлелериниң активчилери балыктаашкынны чорударының чаа дүрүмүнүң төлевилелин ажылдап кылган. Тыва АССР-ниң девискээрине балыктаашкын ажылын чорудар талазы-биле чонниң хөй санныг санаалгарын ол дүрүмнүң кол өзээ болдурган.

ЧАА ДҮРҮМНҮ ёзугаар балык камгалалының инспекциязының төлээлекчилерине, хөй-нииги инспекторларынга элээн калбак эргелерни берген. Чижээ, балык камгалалының күрүне органнарынга болгаш оларның активчилеринге балык курлавырын камгалаар, балыктаашкынны тазырыштырар, балык тударының, сугнуң динриг амыгнарының болгаш үнүштериниң тывыжын чорудар чөпшээрелдерни бээр, балык курлавырын көвүдүр болгаш мелиорация талазы-биле хемчеглерниң боттанышкынын хынаар эргелерни тывыскан.

Балык тулуушкунун чорудуп турар чөдүрүлгелер болгаш организациялар бодунуң күжү-биле база акша-хөреңгизиниң күсели-биле балыктап турар черлерни арыглап, аштаар, балык өстүрер хемчеглерни алыр, мелиорация хемчеглерин чорудар, боттарынга быжыглаан хөлбектерни болгаш эрик участоктарын санитария негелдезинге дүүштүр тургузар болгаш аңаа балык организмының доктаатканы хевирлер ёзугаар ылгал демдектерин тургузар деп чүвени чаа дүрүмде айыткан.

Ол ышкаш балык камгалалының органнарының ажылдакчылары балык тывыжының талазы-биле материалдар-биле таныжар, балыктап турар черлерни, судноларны, хемелерни, ажиндириишкиннерниң өскеда хевирлерин, складтарны, хүлээп алыр пунктуларны шаптык чокка хынаар эргелиг болгаш албан ужурунуң чорууна чорааш, судноларга, транспорттуң өске-даа хезирлеринге саат чокка олурар эргелиг.

БАЛЫК КАМГАЛАЛЫН чорудуп турар черлерниң, үзетпүр болгаш көдээ ажылагый бүдүрүлгелериниң, организацияларның ажыл-чорудулгаларынга хамаарыштыр шыңгыы контрольду тургузарын дүрүмде көрген. Транспорт, балык тывыжы чорудар база өске-даа судноларның, садарның балыктаашкын чорударын хораан участкаларга саадап, доктаарын хораан. Хемнер уның дүй боор, хөлдерниң сүүн өске черлерже чайып аксырын база хораан.

БАЛЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ органнарының чөпшээрежилгелери, аңаа сонуургадыг организацияларның төлээлекчилери болгаш балык камгалалының хөй-нииги чөвүлелериниң активчилери балыктаашкынны чорударының чаа дүрүмүнүң төлевилелин ажылдап кылган Тыва АССР-ниң девискээрине балыктаашкын ажылын чорудар чонниң хөй санныг санаалгарын ол дүрүмнүң кол өзээ болдурган.

ЧАА ДҮРҮМНҮ ёзугаар балык камгалалының инспекциязының төлээлекчилерине, хөй-нииги инспекторларынга элээн калбак эргелерни берген. Чижээ, балык камгалалының күрүне органнарынга болгаш оларның активчилеринге балык курлавырын камгалаар, балыктаашкынны тазырыштырар, балык тударының, сугнуң динриг амыгнарының болгаш үнүштериниң тывыжын чорудар чөпшээрелдерни бээр, балык курлавырын көвүдүр болгаш мелиорация талазы-биле хемчеглерниң боттанышкынын хынаар эргелерни тывыскан.

Балык тулуушкунун чорудуп турар чөдүрүлгелер болгаш организациялар бодунуң күжү-биле база акша-хөреңгизиниң күсели-биле балыктап турар черлерни арыглап, аштаар, балык өстүрер хемчеглерни алыр, мелиорация хемчеглерин чорудар, боттарынга быжыглаан хөлбектерни болгаш эрик участоктарын санитария негелдезинге дүүштүр тургузар болгаш аңаа балык организмының доктаатканы хевирлер ёзугаар ылгал демдектерин тургузар деп чүвени чаа дүрүмде айыткан.

Ол ышкаш балык камгалалының органнарының ажылдакчылары балык тывыжының талазы-биле материалдар-биле таныжар, балыктап турар черлерни, судноларны, хемелерни, ажиндириишкиннерниң өскеда хевирлерин, складтарны, хүлээп алыр пунктуларны шаптык чокка хынаар эргелиг болгаш албан ужурунуң чорууна чорааш, судноларга, транспорттуң өске-даа хезирлеринге саат чокка олурар эргелиг.

БАЛЫК КАМГАЛАЛЫН чорудуп турар черлерниң, үзетпүр болгаш көдээ ажылагый бүдүрүлгелериниң, организацияларның ажыл-чорудулгаларынга хамаарыштыр шыңгыы контрольду тургузарын дүрүмде көрген. Транспорт, балык тывыжы чорудар база өске-даа судноларның, садарның балыктаашкын чорударын хораан участкаларга саадап, доктаарын хораан. Хемнер уның дүй боор, хөлдерниң сүүн өске черлерже чайып аксырын база хораан.

БАЛЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ органнарының чөпшээрежилгесүмези чокка үлетпүрүнүң болгаш суггарылганың хереглелиннге ажыллары-биле суг мөөңнерин тургузуп болбас, балык үүргенелээр черлерниң сайын база элезинин каспас, балыктавас зоналарның кулуунун, өске-даа үнүштерин кеспес. Гидрохимиктиг байдалды (суг хөлбектериниң) акыжидер сорулга-биле аңаа саваларны, машиналарны чуурун, эриктерже болгаш доп кырынче будурулгенин ыяш карты, хирээ мыяа болгаш өске-даа бокту төгерин хораан. Лосось хевирниң балыктары өзүп турар черлерниң ыяжын кезерде ол ажылдарны эриктен 1 км ырак черден эгелеп чорудар.

Балыктаашкынга хандыкшылдыг кижилер даразында чүүлдерни билзе чогуур. Балыкка хандыкшылдыг спорттулар күрүнеңи балык тывыжы чорудары-биле ангылаан черлериннден өске кала-да бол халас балыктап болур. Тутаан балыын үүгле болдунун хереглелиннге ажыллаар болгаш өскээр кайнаар-даа садыш болбас. Балык питомниктери, заповедниктерден ангыла плотиналар, шлюзтар, көвүрүглер чөөргинган, балык кыштаар оңгалардан балыктарын чөпшээреевес. Частыр болгаш хораннаар бүдүмелдерни ажыглап балыктаарын, ол ышкаш балыкты электри тогу-биле, боолар-биле өлүрериа, тыртпалаарын хораан.

БАЛЫКТААР кижилер бүгүле хевирлерниң болгаш системаларның хол сыырткыштары-биле балыктап болур. Спининг, блесна болгаш өскеда хереселдерни база ажыглап болур, ынгалза-даа «торпеда», перемёт чижектиг хереселдерге кожар сыырткыштың саны 5-тен көвүдеевес ужурлуг. Бүгү хевирниң четкилери-биле балыктаарын шыңгыы хоруглаан.

Заповедник болуп турар **Азас хөлге**, а ол ышкаш үүргенелээшкин үезинде **Ноян-Хөлге**, а Хамсыра хеминң үстүү агымының бассейнинде хөлдерге чылдын-на **июнь 1-ден июль 1-ге**, Тыва АССР-ниң өске хемнеринге болгаш хөлдеринге **май 1-ден июнь 10-га** чедир **балыктаарын шуут хораан.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1964 чылдың март 28-теги Чарлыын ёзугаар балыктаашкын дүрүмүн хажыткан кижилер: хамаатылар 10, а эрге-дужаалдыг кижилер 50 рубль чедир торгадыр. Бир эвес балыктаашкын чурумун каржызы-биле хажыдар болза база ук херек Кеземче Хоойлузунга хамаарыштайн барган таварылгада аңаа кижилерни 50, а эрге-дужаалдыг кижилерни 100 рубль чедир торгаарын чаа дүрүмде айыткан.

Эргежок чугула апарган таварылгаларда балыктаашкын чурумун үрээн кижилерниң хераан прокуратура болгаш милиция органнарынче кеземче көргүзери-биле киирер. Чаа, үнелиг балыктарны тутканы дээш балык бүрүзүнүң өртээнге немей 2 рубль торгаал бээр.

БО ҮҮЛДЕ балыктаашкынның чаа дүрүмүнде киргеи үүлдер долузу-биле кирбээн оолганда чаа дүрүм-биле долу танылары эргежок чугула.

Ф. СЕЛИН.
күрүнениң балык камгалалының улуг инспектору.

Редактор К. И. ДИНГА.

ЫНЧААР АЖЫЛДААР

Таңды районнуң Балгазын ортумак школазында школачыларның ыяш ажыл-агыйын эки организастап, элээп коскү ажылдарны кылган.

Балгазын ортумак школазының биология башкызы, дружзугалыг организакчы А. С. Попеляева школаның ыяш ажыл-агыйын башкарган. Ыяш ажыл-агыйының профессиязы-биле өөреникчилерин сонуургадыр, бойдустуң байлаан — ыяшты камгалаар, ону өстүрер болгаш ыяш ажылынга эртем-техниканың чедиишкиннери-биле танышкар дээш өске-даа чугула үүлдерни кылып, өөредилге кижизидилгелиг ажылга идигни берип турар.

Школачыларның күжү-биле 30 гектарга 90 мун хады үрезинерни чашкаш, чаш үнүштериниң өзүлдезин хайгаарап, дружзугла кылып турар. Школаның 1,5 гектарда питомниги бар, ында тарып олурткан аныяк хадыларны школачылар ажаап турар. Ыяш тарыыр техника, минералдыг чемнишчидилгелер-биле школаның ыяш ажыл-агый чери хандырган.

Ыяш ажыл-агыйынга практиктиг ажылдарны чорударыбиле школачыларны инженерлесник удуртуп, бедик мергежилдиг сүмелерни берип келген. Өөреникчилериниң ажылынга ниитизи-биле 500 ажыг рубль толевирни берген. Балгазынның школачыларының эки ажылы дээш Бүгү-эвилелдиң бойдус камгалал ниитилели 200 рубль-биле шаңнаан. Сескн классчы аныяк лесник Вася Соколов Москвага эрткен слётка киришкен. Школаның ыяш ажыл-агыйынга идепкейлиг киржип турарларга Даваа, Ложкина, Кызылоол, Голубцова, Чернова, Иванова болгаш өске-даа өөреникчилерни адап болур.

Ыяш темазынга гербарийлер кылып, хады биле пөштү хайнакташтырып, арга-ыяшка тураскаатка байырлал, кезээлер эрттирип, хөй-хөй ажылдарны чорудуп турар. Бо бүгү ажылдар өөредилгениң шынарынга салдарны чедирген.

О. КОРОДА.

Спорт

СПОРТЧУ ЧАЙНЫ ҮДЭЭН

Эрткен суббота, воскресеньеде Чадаана хоорайның шилиндек командазы-биле ында № 1 ортумак школаның болгаш Чөөп-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң төвү Бажың-Алаак ортумак школаның хол бөмбүүнүң командаларының спортчу чайгы сезоннуң хагдыышкынынга тураскаатка ужуражыышкыны болган. Спортчу чайны бедик деңгеелге эрттиргенин бажың-алаакчылар бо маргылдаага көргүскен. Үзүрлүгэйлаарга, хоорайның шилиндек командазын 2:0, № 1 школаның 2:1 санга удуп ап, тиилеп үнген.

Келир дыштанар хүннерде ол-ла хоорайга Совет Тываның 25 чылынга тураскаатка хол бөмбүү, баскетбол болгаш спорттүң өске-даа хевирлеринге маргылдаа болур. Аңаа районнуң колхозтарының, совхозтарының тептеринден, школаларындан болгаш өске-даа бүдүрүлге, албан организацияларның черлериннден шилиндектер чыглып, маргылдажыр. Бо удаада Бажың-Алаак школазының командазы ол маргылдаага эки белеткелдиин баш удур көргүскен.

Хоорайның № 1 школазы биле Бажың-Алаак школазы бедик шынарлыг өөредилгекижизидилге ажылы дээш аразында чарыштыг. Ынчангаш үстүнде маргылдааның түңнелинде ийи школаның командалары баскетболга эш-хуузунуң ужуражылгазын кылган. Аңаа база-ла бажың-алаакчылар (капитаны Монгуш Дадар-оол) 46:24 санга тиилээн.

Чайгы сезоннуң хагдыышкынынга тураскаатка маргылдаалар «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнге болган. Маңаа хол бөмбүүнге совхозтуң салбырларындан келген 8 команда киржип, Суг-Аксы суурнуң командазы бирги черни алган. Маңаа Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырларының командалары база багай эвес ойнааннар.

М. СЕВЕЙ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууна бараалгадып турда, чамдык черлерде (ийи-чаңзыс кижилерниң харысаалга чогундан) чоннуң амыдырал хандырылга айтырыы четпес болуп турары харааданыыг. «Шынның» чоокта бир номеринге Бай-Тайганың Тээлиде аэропорт начальныгы Т. Гордеевтиң дугайында шүүлтүүлелдиг чаага парлаттынган.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң секретары эш И. Седиптиң редакциязга дыңнаткан болза:

— «Гордеевтиң билбези бе, туразы бе?» деп эгелиг материалда бижиттингеи четпестерни хынала бүрүн бадыткаан. Ажылынга харысаалга чок, аразачы Т. Гордеевти ол ажылындан үндүрген, Тээли аэропорттуң начальныгында өске кижи киргеи.

Аэропорттуң ажылында четпестерни чайладыр, коллективте кижизидилге ажылын эжижидер хемчеглерни организастап турар. Ажыл мурнукузундан эжижип эгелээн.

ШЫДЫРААЧЫГА БҮЛҮҢ

ТОСКУ КИЧЭЭЛ

Эрткен сес кичээлдерге шыдыраа дүрүмнериниң барык шупту-зу-биле таныышкан бис. Ам солуушкунуң болгаш эртип чыдырда алырының дүрүмнери-биле танышаалыцар.

Чаңгыс көш иштинде чүгле чаңгыс бода шимчээр дээрзин билир бис. Ынчалза-даа сезлыг дургузунда чүгле чаңгыс катап ак-даа, кара-даа талага ийи дакыыр көштү — солуушкунну кылырын чөпшээрээр. Бо таварылгада ноян биле тергени солуштурар. Солуушкун — айыылдыг шол ортузундан ноянны азыгже дестирери база тергени дүрген эки турушче эккээри болур. Солуушкунну канчаар кылырын көрээлиңер.

№ 1 диаграмманың эдакы талазында турушта ноян биле терге боттарының эге туруштарында хевээр. Актың көжү. Ол тала узун-даа, кыска-даа талазынче солуушкун кылып болур. Солуушкунну мынчаар кылыр: тергени ноян чанынга чыыпыр тырткаш, ноянны ол тергени арта халытканы, ооң еске талазынга чыыпыр салыр. Ону чаңгыс көш деп саналр. Кыска солуушкунну — «О-О», а узун солуушкунну — «О-О-О» кылдыр бижиир. Көрүп турарывыс диаграммада ноян e1 шөлде, терге h1 шөлде турар-дыр, а кыска солуушкун сөөлүнде ноян g1 шөлге, терге f1 шөлге турар апаар. Узун солуушкун сөөлүнде ноян c1 шөлге баар, а a1 шөлге турган терге d1-ге келир.

Ноян биле тергениң аразында горизонтальда бода чок, хостуг турда солуушкун кылып болур дээрзи чугаажок. Ынчалзажок, ол горизонталь хостуг турда безин солуушкун кылыры болдунмас таварылгалар бар: 1) ноян, азы терге ол салыгныг иштинде көжүпкен турда; 2) бир эвес ноян шада турар болза; 3) ноянның эртер шолу удурланыкчызының бодазының халдап турар шугумунда болза; 4) солуушкун соонда ноян удурланыкчының бодазының халдаан шөлүнге баар апарза.

№ 1 диаграмманың үстүү талазын көрүңер. Кара тала кыска талазынче солуушкун кылып болур бе? Болбас! Солуушкун соонда ноян ак аътың халдаан шөлүнге барып хонар апаар. А узун талазынче кандыгыл? База хоржок! Чүге дээрге ноян ак тевенин халдап турары d8 шолду таварып эртер апаар.

Шыдыраа хөлүнге мындыг туруштан салып алынар: Ак тала — Ke1, Ла1, Лh1, Сg3, Кh6, ооллдар a2, c2, f2, g2, h2 (10), Кара тала — Кре8, Фв5, Ла8, Лh8, ооллдар a7, в7, f7, h7 (8). Нояннар болгаш тергелер көшпээн дижик. Актың көжү. Ол тала кыска талазынче солуушкун кылып болур бе? А узун талазынче? А ам караның көжү дижик. Ол-да айтырыларны харыылаңар.

Эртип чыдырда алыры деп чүл?

№ 2 диаграммада в2 шөлде эте турушта турар ак ооп ийи шөл бурунгаар көжүп болур эргелиг. Ынчангаш ооп 1. в2—в4 деп көшкеш, в4 шөлге көэп хонуп алыр. болаа, a4-те кара ооп ону чиргеш, в3 шөлге барып хонуп ап болур. Чүге дээрге ак ооп кара ооллдуң в3-те «караан» эртир иткеи дээш, база катап № 2 диаграмманы көрээлиңер. Бир эвес ак тала бодунуң көжүнде 1. d3—d4 деп көжер болза, кара тала 1... e4: d3 деп харыылаар эргези чок, чүге дээрге ак ооп за эртир иткен ооллду чүгле ооп-биле ийиндектер чыглып, маргылдажыр. Бо удаада Бажың-Алаак школазының командазы ол маргылдаага эки белеткелдиин баш удур көргүскен.

Хоорайның № 1 школазы биле Бажың-Алаак школазы бедик шынарлыг өөредилгекижизидилге ажылы дээш аразында чарыштыг. Ынчангаш үстүнде маргылдааның түңнелинде ийи школаның командалары баскетболга эш-хуузунуң ужуражылгазын кылган. Аңаа база-ла бажың-алаакчылар (капитаны Монгуш Дадар-оол) 46:24 санга тиилээн.

Чайгы сезоннуң хагдыышкынынга тураскаатка маргылдаалар «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнге болган. Маңаа хол бөмбүүнге совхозтуң салбырларындан келген 8 команда киржип, Суг-Аксы суурнуң командазы бирги черни алган. Маңаа Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырларының командалары база багай эвес ойнааннар.

М. СЕВЕЙ.

Кинотеатрларже чаа, чечен «Кол хереч» деп кинону тарадып чоруткан. Кинону «Мосфильм» киностудияга А. Витовтуң сценарийин ёзугаар режиссёр А. Маналсарова биле оператор Е. Васильев тургускан.

Хаанныг Россияга херээжен кижиниң Кээргенчиг салымчолуун тоожулап бижээн А. П. Чеховтуң сураглыг «Кадайлар» рассказын ёзугаар ук кинону тургускан. Темазы улам ханызы-биле илередип көргүзер дээш, ол кинону тургускапар Чеховтуң оон өске «Медээ шөлүү», «Кыпсынчыг медээ», «Судта» чогаалдарын база ажыглаан. Сюжетти онза сонуургапчыг кылдыр тургузар, ылаңгыя апаан олурун кази деп ялалаткан Маша Капуцованың херээн шиитккен судче көргүзүгүнү шилчидер арганы ол берген. Халаптыг херек үүлгедиишиге шуут буруулуг Матвей Саввич ында хереч болуп турар.

ЧУРУКТА: кинодан алган көргүзүг. Матвей Саввич — артист Александр Белявский.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Туристер, далажыңар!

1969 чылдың октябрь 13-те Кызылдан Абаканга чедир автобус-биле, ооп ыцай Абакан—Киев—Херсон—Одесса — Севастополь—Волгоград—Абакан аразынга поезд-биле чоруур туристи экскурсиягa баар путёвкаларны садыш алынар.

Туристер маадыр-хоорайларның эрткен оруктары, архитектура тураскаалдары, бойдузу, тудуглары болгаш өске-даа солун үүлдер-биле таныжар.

Путёвканың ортээ 220 рубль.

Путёвка ортээнге—үүнде үш катап чемненирп, экскурсия, культмассалыг хемчеглер. Кызылдан Абакан чедир автобус-биле, ооп ыцай Одессага чедир болгаш ооп бээр купе вагонпарга чоруурунуң хөлезизи кирип турар.

Ынаар чоруур күзелдиг бүгү кижилер путёвкаларны Тыванның туризм Чөвүлелиниден акша шилчидип-даа, азы туда садыш ап-даа болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 30, 11 дугаар өрөөл, телефону 35-92.

Кызыл хоорай банкызында акша шилчидер агар санның дугаары 70020.

КЫЗЫЛТОРГ садыгжыларны, кассирлерни ногаа аймаа саарарынга ажылдаар садыгжыларны, экспедиторларны, костеляпша (хеп кадагалаар кижи) болгаш магазиннерге ажылдаар ажылчыннарны, аштакчыларны, инвентаризаторларны (данзы, бүрүткел чорудар кижилер), электриктерни, бызанчыларны, слесарь-сантехниктерни, малар-штукатурларны ажылдаары-биле чалап тур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10. «Демиселди үүлгет» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Балеттиң сылдызы» 10, 14, «Тура халышканнар» 12, 16, 17.50, 21.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Карнавал дүнези» 3, «Дириг сек» (ийи сериязы) 5, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Удаан арзылаң» 15, «Сельвада сылдыстар чок» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Далаш егленишкин» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизининиң 35-24, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизининиң 23-51, культура киидизининиң 27-13, көдээ ажыл-агый киидизининиң 21-47, үлетпүр киидизининиң 22-64, чагаа база совет турүзүү киидизининиң 21-27, информация киидизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннар болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга аргелелиннин типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01008.

Солун неделяда алды катап үнер